

ESTIN

KANSANRUNOUIDEN

KYSYMYKSIÄ

EDUARD LAUGASTE

EESTIN
KANSANRUNOUDEN
KYSYMYKSIÄ
EESTIN
KANSANRUNOUDEN
KYSYMYKSIÄ

TALLINNA

1958

1A-2020

EDUARD LAUGASTE

KUUVITUS
I. VÄLJÄ KYSYMYKSIÄ

EESTIN KANSANRUNOUDEN KYSYMYKSIÄ

TALLINNA

1958

Eduard Laugaste
EESTI RAHVALUULE KÜSIMUSI
Soome keeles

Eesti Riiklik Kirjastus
Tallinn, Pärnu mnt. 10

Kuvitanut
A. Koemets

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATU KOBU

I. YLEISIÄ KYSYMYKSIÄ

Tutustuttaessa minkä kansan kulttuuriin tahansa siitä ei saada kokonaisvaikutelmaa, ellei huomioida sen kansanrunoutta, folklorea. Kansan historian tutkiminen saattaa merkitä myös tarvetta saada tutkia vuosisatojen aikana syntyneiden ajatusten ja tunteiden heijastusta taiteessa. Kansanrunoutta on täydellä syyllä pidetty historian matkakumppanina ja sen matkan varrella sattuneiden tapahtumien todistajana. Aikakautemme vaatii historian matkakumppanin tuntemista. Tästä näkökulmasta katsoen kansanrunous on tärkeä asiakirja tietyn kansan pitkältä historiantaipaleelta. Kansan muistitiedon varassa kulkeutunut runous antaa historiallisessa ja taiteellisessa mielessä paljonpuhuvan kuvan kansan elämästä, tarjoten monenlaisia ongelmia kansanrunouden- ja kirjallisuudentutkijoille, kielitieteilijöille, historioitsijoille ym. Minkälaisia nämä ongelmat Eestissä nykyisin ovat?

Folklore, kansan luoma ja muistitiedon varassa levinnyt runous, on merkinnyt eestiläisille henkisen orjuuden vaikeina aikoina kaikkien vuosisatojen varsilla pääasiallisinta taiteellista luomusta ja taide-elämysten lähdeettä. Eestiläisillä ei ollut silloin yleisessä käytössä olevaa käsinkirjoitettua enempää kuin painettuakaan kirjallisuutta. Myös muista taiteen aloista oli mahdoton päästä osalliseksi. Juuri niinä vaikeina vuosisatoina syntyivätkin ne suurenmoiset laulut ja sadut, arvoitukset ja sananlaskut, joihin kansa valoi ajatuksensa, tunteensa, toiveensa ja unelmansa. Niissä se kuvasi elämänsä kehdestä hamaan hautaan asti — askareissa ja lepotuokioina, raskaan murheen hetkinä ja ilonpäivinä. Näissä runoissa kansa eli uudelleen elämänsä ja ikuisutti sen tuleville sukupolville.

Kansa käytti taiteellisia lahjojaan väreiltään, malleiltaan ja leikkauksiltaan kauniiden kansallispuukujen valmistamiseen sekä työ- ja talouskalujen — länkien, kuontalonpitimien, oluthaarikoiden, myötäjaisarkkujen yms. — koristamiseen voilemalla tai polttamalla. Niissä kaikissa on käytännöllisyys yritetty yhdistää kauneuteen.

Kansanrunous alkoi elää eestiläisten keskuudessa jo kauan ennen sitä, kun he 13. vuosisadalla joutuivat saksalaisten ritarien ja piispojen orjuuteen. Siihen viittaavat aikakirjoista löytyvät niukat maininnat.

Kansanrunoutta voidaan siis täydellä syyllä sanoa eräänlaiseksi kansanhistoriaksi, joka kertoo sen elämästä taidekeinoin kajoamatta yksityiskohtiin ja luonnehtien yleispiirtein aikakausia ja oloja.

Kansa ei tietenkään kykene tekemään laajakantoisia historiallisia katsauksia enempää tapahtumien syiden ja seurausten riippuvaisuuden kuin maantieteelliseltä ja historialliseltakaan kannalta katsoen. Se tekee kaiken omien käsitystensä mukaisesti liittäen esitykseensä vieläpä eri aikojen tapahtumia sekä liioitellen ja arvostellen niitä omasta näkökulmastaan. Nämä runokuvat ovat kaikesta huolimatta kroniikkaa, joka kertoo kansan elinoloista, sen suhtautumisesta ja sen elintavoista. Niinpä orjuudenaikaiset laulut luonnehtivat talonpojan ja moisionherran välisiä suhteita feodaalikaudella, ja sananlaskut (esim. sananlasku «Kellä väki, sillä voima, kellä kukkaro, sillä oikeus» luonnehtii riistetyn epäoikeudenmukaista asemaa menneisyydessä) sekä sotilaslaulut toisen maailmansodan ajoilta kertovat fasistisia maahankarkaaajia vastaan käydystä sankarillisesta taistelusta kajoten sangen harvoin johonkin taisteluun tai muuhun sodanaikaiseen tapahtumaan.

Eestiläinen painettu sana on varmojen tietojen mukaan nähnyt päivänvalon vuonna 1535 lutherilaisen katekismuksen muodossa. Siitä lähtien hengellinen kirjallisuus, jota ilmestyi hyvin harvoin, pysyi aina 19. vuosisadan keskivaiheille saakka hallitsevana maalliseen kirjallisuuteen nähden, jota ilmestyi sitäkin harvemmin. Hiljalleen alkoi kehittyä lukutaitokin, jota kirkollisia etuja silmälläpitäen pidettiin tarpeellisena

edellytyksenä hengelliseen kirjallisuuteen: katekismukseen, raamattuun ja virsiin tutustumiseksi. Sitäkin hitaammin kehittyi kirjoitustaito, joskin nämä molemmat saivat alkunsa oikeastaan vasta Forseliuksen perustamasta kirkkokoulujärjestelmästä. Moisionherroja vastaan käydyssä taistelussa alkaa hiljalleen lisääntyä myös koulujen lukumäärä alkaen Forseliuksen koulusta 1684—1688 ja päästen parempaan vauhtiin vasta 19. vuosisadan nelikymmenluvulla. Jatkuvista ja tuhoisista sodista ja raskaasta orjuudenajasta johtuen suurin osa talonpoikaistosta ei hyvästä tahdostaan huolimatta päässyt osalliseksi luku- ja kirjoitustaidosta vielä 18. vuosisadan ensi puoliskollakaan.

Eestin kirjallisuushistoriasta tunnetut nimet, sellaiset kuin B. G. Forselius 1680-luvulla, Anton Thor Helle 1713 alkaen ja J. Ph. Roth, joka 1804 perusti ensimmäisen kihlakunnan koulun, ovat niitä harvoja yksilöitä, jotka kykenivät koulunrakentamisen alalla saamaan aikaan jotain merkittävää. Niinpä kansanrunous onkin vielä 19. vuosisadan alkupuoliskolla kukoistuksessaan, mutta vuosisadan toisella puoliskolla se alkaa koulujen, sanomalehtien ja yleisen kulttuurin leviämisen vaikutuksesta jäädä taka-alalle. Eräissä piireissä kansanrunouden häviämiseen 18. vuosisadan alkupuoliskolla vaikutti tietyssä määrin myös pietistinen ja veljesseurakuntaliike. Uusien oppiaineiden — maantieteen, luonnontieteen, aritmetiikan ja historian alkeiden opetuksen lisääntyessä maallisen sivistyksen osuus alkoi kouluissa vuodesta 1874 alkaen lisääntyä.

Nykyään kansanrunous ei ole kokonaan hävinnyt, joskin sen aihepiiri on suuresti supistunut ja toimintala muuttunut. Nyt ei enää satujen synnystä ole puhettakaan, mutta vanha kansanlaulu elää vielä häviävänä ilmiönä ja yhä edelleenkin löytyy yksilöitä ja oloja kuvaavia kertomuksia, uusia kansanlauluja, sananlaskuja ja sananparsia, joita vieläkin käytetään kielen ilmaisukeinona.

Kansanrunous ja kirjallisuus ovat tietyllä tavalla lähestyneet toisiaan. Kirjallisuus on vaikuttanut kansanrunouteen, puhumattakaan siitä, että se on runsaasti ammentanut aiheita kansanrunoudesta (Kreutzwald,

Kitzberg, Tuglas, Luts, Hint ym). August Jakobson on kokoelmassaan Satakieli ja vaskikäärme (1947) sovittanut lukuaineistoksi satuja ottaen pohjaksi M. J. Eisenin suosituissa Kansankirjoissa ilmestyneet kansantarinat. Kirjallisuusmuseon työntekijät E. Normann ja S. Lähtö ovat Pihanperän omenapuu-nimisen lastenkirjan koostamiseen käyttäneet kansanrunouden eri lajeja.

Mitä on kansanrunous? Usein kysytään, mitä kansanrunoudella ymmärretään. Eri kansojen ja jopa eri tutkijainkin kansanrunoudesta eri aikoina antamat lausunnot ovat hyvin eriäviä. Eikä kysymys ole vielä löytänyt yksimielistä ratkaisua. Alaa käsittelevästä erikoiskirjallisuudesta saattaa löytää hyvinkin laajoja eriäviä määritelmiä.

Kansanrunoudella käsitämme työtä tekevien kansanjoukkojen perinteellisen henkisen taideluomuksen, joka on olennaiselta osaltaan syntynyt ja levinnyt kansan muistitiedon varassa heijastaen sitä ympäristöä, missä se on syntynyt ja missä se on levinnyt tai leviää. Sen syntyminen ja leviäminen on menneisyydessä tapahtunut vain muistitiedon varassa. Se levisi varmoille suunnille suoranaisten kosketuksen tapahtuessa samanaikaisesti naapurilta naapurille, sukupolvesta toiseen, maakunnasta maakuntaan ja vanhemmalta sukupolvelta nuoremmalle eli kuvaannollisesti sanoen: kansanrunous levisi horisontaaliseen ja vertikaaliseen suuntaan, ja suoranaiset luomukset jopa hyvinkin kauas ja yli kielirajojenkin. Leviämisseunta osoittaa samalla eri syystä tapahtunutta kansojen kanssakäymistä ja liikkumista, kuten esim. vapaaehtoista ja pakkosiirtymistä, sisäistä ja ulkomaille suuntautuvaa siirtolaisuutta ja kansojen muita keskinäisiä kanssakäymisiä, kuten esim. kaupankäyntiä ja rahdinvetoa. Siksi on ymmärrettävää, miksi kansanrunouden eri lajit ovat erikoisen helposti levinneet ahkerasti käytettyä tietä myöten.

Harvinaista on ollut kansanrunouden syntyminen ja leviäminen kirjoitettuna. Tässä muodossa 19. vuosisadalla syntyi eräitä moisionherroja vastaan sepitettyjä

poliittisia lauluja, joiden kirjoittajia ja levittäjiä uhkasi rangaistus poliisien vainotessa tekijöitä. Sellaisia lauluja olivat mm. Eestin mies ja hänen sukunsa, Moisionherrojen anomuskirje keisarille ja Talonpojan laulu. Kaikesta huolimatta käsinkirjoitetun kansanrunouden leviämistä on pidettävä satunnaisena ilmiönä, josta on tietojaa vasta 19. vuosisadan keskivaiheilta alkaen. Jonkun verran kansanrunoutta sisältyy käsinkirjoitettujen albumien muistosäkeistöihin samoin kuin myös sotilaiden, merimiesten ja eräiden muiden henkilöiden käyttämiin laulukirjoihin, toisin sanoen vihkoihin, joihin kirjoitettiin lauluja.

Näistä on eroitettava myöhäisimpinä aikoina koulu-
kirjojen, almanakkojen ja sanomalehtien välityksellä kansan keskuuteen takaisin kulkeutuneet erilaiset kansanlaulut ja kaskut, kuten esimerkiksi monet lasten laulut (joukossa erittäin tunnetuksi tulleet linnunviser-
ryksen matkimiset ja linnunviserrysten merkitykset), tarinat Kalevipoegista ja paholaisesta, eräät eläinsadut, joista suurimman osan muodostavat erilaiset kettu-repolaisen sadut, suurin osa Faehlmanin tarinoita yms.

Siitä huolimatta, että käsinkirjoitetun kansanrunouden leviämisestä voidaan esittää eräitä esimerkkejä, kansanrunoudelle on yhä edelleenkin ominaista muisti-
varaisen kansanrunouden leviäminen.

Kansanrunous on a n o n y m i s t a. Vain ani harvoissa tapauksissa on selvinnyt tekijä. Alkuperäisen kaskun tai laulun tekijää ei ole kiinnostanut tekijä-
oikeuksiensa säilyminen. Sitäpaitsi kansanluomus jatkuvasti kehittyy ja muuttuu, alkuperäinen teksti ei juuri koskaan säily, vaan sen jokainen levittäjä suhtautuu siihen kuin omaansa tuntien olevansa oikeutettu sitä mukailemaan, muuttelemaan, täydentämään ja parantamaan.

Kansanrunous on muuttuva ilmiö, ja niinpä saattaakin sanoa, että jokainen laulu ja kertomus, sananlasku ja arvoitus on muunnelma. Kullekin niistä saattaa löytää muunnoksen, joka on vain harvoin täysin samanlainen. Mikä on toisinto? Toisinto on niin sisällöltään kuin muodoltaankin poikkeus verrattavaksi

valitusta toisesta tekstistä valinnan tapahtuessa joko ajan tai paikan perusteella. Toisinnoksi siis nimitämme saman laulu-, kertomus- tai kansanrunoustyyppin samana aikakautena tapahtuvaa muuttumista tai historiallista muuttumista alkuperäisen tekstin tai meille tunnetun vanhimman tekstin ollessa lähtökohtana. Muunnoksiksi on tietenkin katsottava myös täysin yhdenmukaiset tekstit, jotka sama tai joku toinen henkilö on kirjoittanut muistiin eri aikoina. Toistan uudelleen, että tekstien täydellinen yhdenmukaisuus on hyvin harvinaista. Muutos koskee paitsi sanoja myös säveltä. Tekstin muuttuminen ja häviäminen tapahtuu ennen muuta yhteiskunnallisten olojen muuttumista vastaavasti. Laulaja tai kertoja voi muuttella tekstiä joko esteettisestä tai kasvatusopillisesta syystä. Eräs muuttumisprosessin voimakkaimmista tekijöistä on se, että kansanrunotekstit esiintyvät muunnetuissa muodoissa ja muuntelu kuuluu siis kansanrunouden oleellisimpiin tunnuksiin.

Tekstin tahallisen muuttamisen ohella tapahtuu myös satunnaista, joka johtuu pääasiassa unohtamisesta. Se saattaa olla joko väliaikaista tai lopullista. Ihminen saattaa unohtaa luomuksen joitakin säkeitä tai kokonaisia suurempiakin osia niin, että teksti muuttuu katkelmaksi. Hän saattaa unohtaa myös kokonaisia tekstejä. Kaikkia laulajia ja kertojia tarkkailtaessa havaitsemme, että tällaisia muutoksia tapahtuu kumpaankin suuntaan. Muutokset eivät koske pelkästään luomuksen sisältöä ja muotoa, vaan niiden kautta jopa kokonaiset kansanrunouden lajitkin saattavat hävitä ja uudet syntyä, kuten esim. henkiorjuuden hävitessä ovat kokonaan unohtuneet orjalaulut.

Siten perinteelliseen, milteipä muuttumana pidettyyn tekstiin voidaan tehdä muutoksia tai lisäyksiä, improvisaatioita, jotka saavat kuuntelijoiden hyväksymisen tai ovat sitä saamatta. Viimeksi mainitussa tapauksessa improvisatio saattaa jäädä ainoaksi keräksi. Olemassa olevaa tekstiä saattaa improvisoida vapaasti muunnellen ja lisääillen tai jopa uusia lauluja, kaskuja ym. luoden. Siten kansanrunouden

toisena erikoisuutena on improvisaation ja perinteen yhtenäisyys. Tietäen löytyvän runsaasti muutoksia saattaisi luulla, että tekstit muuttuvat vuosisatojen kuluessa aivan tuntemattomiksi. Tällaista sattuu kuitenkin hyvin harvoin. Laulujen, sananlaskujen ja arvoituksien tapahtumat ja sanat ovat säilyneet suurin piirtein samoina. Muutoksia on syntynyt ennen kaikkea anakronismien ja arkaismien poistamisen kautta (lauluissa niitä tosin säilyy runsaasti) ja tekstin eräiden osien muuttaessa paikkaa, yhtyessä muuhun tekstiin tai tullessa lyhennetyksi. Suuret muutokset ovat mahdottomia, koska kansanlaulaja tai -kertoja ei voi muutella tekstiä halunsa mukaisesti, sillä häntä tarkkailevat ja korjailevat toiset tekstin tuntevat henkilöt.

Kansanrunoudessa kulkee käsi kädessä kaksi pyrkimystä — yksilön ja yhteisön pyrkimys. Perinne säilyy vastoin laulajan muuttamispyrkimyksiä. Tässä ovat vastakkain laulajan muuttamispyrkimys ja kuulijakunnan tahto säilyttää teksti muuttumattomana. Juuri tästä johtuukin, että laulaja, olipa hän kuinka kuulu ja arvovaltainen tahansa, ei voi tehdä tekstiin minkäänlaista muutosta vastoin kuulijakunnan tahtoa. Löytyy tosin laulajia ja kertojia, jotka kaikesta huolimatta onnistuvat viemään tahtonsa lävitse. Juuri siinä onkin eräs kansanrunouden jatkuvan kehittymisen kulmakivistä. Kansanrunoudessa vallitsee ns. *itsensä tarkkailulaki*, jonka professori **W. Anderson** on ensikerran todennut teoksessaan *Kaiser und Abt* (FFC N-o 42, 1923). Kuulijakunnan valvonta vaikuttaa siihen, että kansanrunot pelastuvat suuremmilta muutoksilta. Saman seikan ovat vahvistaneet myös myöhemmät tutkimukset. Itsensä tarkkailulaki ei kuitenkaan kiellä sitä, etteivät voimakkaat ja omaperäiset laulajat ja kertojat kykenisi muuttamaan tekstejä oman tahtonsa ja makunsa mukaisesti ja luomaan omia koulukuntia.

Tämä antaa kansanrunoudelle, joka on alkuaan ollut yksilöiden luomaa, kollektiivisen luonteen, jolloin jonkun yksilön alullepanema laulu tai kasku muuttuu kollektiivin yhteiseksi omaisuudeksi. Niinpä saattaakin

sanoa, että kansanrunous on yksilöllisen ja kollektiivisen luomistyön yhtenäisyys. Tämä yhtenäisyys alkaa siitä hetkestä, jolloin kollektiivi ottaa omakseen aloitteentekijän kertomuksen, laulun tai minkä tahansa muun kansantietoudellisen teoksen. Päätekijänä kansanrunoudessa on näin ollen sittenkin kollektiivi. Sellaista luomusta, jota kollektiivi ei ole hyväksynyt, ei voida pitää kansanrunoutena.

Kansanrunous on syntynyt kansanjoukkojen elämästä ja niistä yhteiskunnallisista ja taloudellisista olosuhteista, joissa kansa on elänyt. Siitä johtuukin, että Eestin kansanrunoudessa on niin runsaasti orjuuden aikaisia lauluja, ts. sellaisia lauluja, joissa sorrettu orja ilmaisee vihansa sortajaansa — moisionherraa — kohtaan tai mikä kapitalistisessa yhteiskunnassa ilmenee rengin vihana isäntäänsä kohtaan ja työläisen taisteluna tehtailijaa vastaan. Kaikki työtävät ja työkalut, erilaiset kansantavat ja huvitukset löytävät heijastuksensa kansanrunoudesta. Kolmanneksi: kansanrunous on siten sen ympäristön heijastumista, jossa laulaja tai kertoja elää, jonka hän tuntee ja jota hän ymmärtää. Kansanrunous ei ole passiivista, toteavaa heijastusta, vaan todellisuuden aktiivista heijastusta, jossa oleva punoutuu toivottuun, pyrkien muuttamaan vallitsevia tilanteita, uudistamaan elämää, vapautumaan sortajien mielivallasta (orjalaulut ja renginlaulut) ja tekemään elämän kauniimmaksi.

Kansanrunous on taidetta. Kansanjoukot ovat pitkien aikojen kuluessa luoneet omat taidevälineensä kaikille aloille. Kansanrunouden neljästärkeä ominaisuus on sisällön ja muodon yhtenäisyys. Kansanrunous tarjoaa esteettistä nautintoa ja tyydyttää ihmisen taiteelliset tarpeet. Maksim Gorki on sanonut: «Ihminen on luonteeltaan taiteilija. Tavalla tai toisella hän yrittää kaikkialla saada elämäänsä kauneutta». Tämä koskee luonnollisesti myös kansanrunoutta.

Kansanrunous on kansallista taidetta. Se heijastaa tietyn kansan paremman tulevaisuutensa puolesta käy-

mää taistelua, sen «odotuksia ja toiveita» (Lenin), sen maailmankatsomusta. Jokaisen kansan kansanrunous on muodoltaan vain tälle kansalle tunnusomaista ilmenten vain sille ominaisella tavalla. Se kuvaa kunkin kansan elämää ja elinoloja. Juuri tämä tekeekin kansanrunoudesta kansallisen taiteen.

Samalla kansanrunous on kansainvälistä taidetta. Ollessaan kanssakäymisessä toistensa kanssa kansat ovat omaksuneet toistensa luomuksia. Niinpä tapaamemekin eri kansojen taidearteistosta lainauksia tai vaikutteita toisten kansojen saduista, pilajutuista, kasukuista, sananlaskuista, arvoituksista, kansantansseista ja kansanmusiikista.

Eräänä kansanrunouden erikoisuutena on myös synkretismi, toisin sanoen suusanallisen luomuksen (tekstin) yhteys muihin taiteisiin tai niiden elementteihin. Niinpä laulutekstiin liittyy eroittamattomasti sävel ja erilainen esitystapa, mutta leikkeihin sensijaan lauluteksti yhdessä sävelen kanssa ja eräissä tapauksissa liikunta tai koreografia, toisin sanoen tanssi. Sanat ja sävel syntyvät samanaikaisesti eli paremmin sanoen, vanhoissa eestiläisissä kansanlauluissa sanat sepitettiin perinteelliseen sävelmään lauletaessa.

Leikeissä ja menoissa (hää- ja muissa maalaisväestön menoissa) ilmenee jopa näytelmällistäkin ainesta, nimittäin vuoropuhelua ja näyttämötoimintaa. Eestin kansantaiteesta puuttuvat sittenkin kansannäytelmät. Kansannäytelmän vaatimuksena on itsenäinen näyttämö ja esittäjien erottautuminen yleisöstä, jota hauskutetaan. Leikeissä ja menoissa tätä ei vielä havaita.

Kansanrunouden eräänä ominaisuutena on myös sen vaihteellisuus. Kansanrunous saattaa ilmetä kolmessa vaiheessa: aktiivisesti käytettynä, aktiivisesti käytetystä muistivaraiseksi muuttuneena tai, kolmanneksi, kansan suusta kokonaan hävinneenä, jolloin sen muinaisesta olemassaolosta on mainintoja vain painetussa sanassa tai käsikirjoituksissa.

Kansanrunoustieteestä (folkloristiikasta) on nyttemmin jo muodostunut itsenäinen tieteenhaara. Sillä on oma tutkimusaineensa ja omat menetelmänsä. Kansanrunoustiede muodostaa oman osansa tieteistä. Se ei ole

enää mikään alaotsikko eikä kirjallisuustieteen, kielitieteen ja etnografian apuvälinen, joskin sillä tosin on niihin kaikkiin läheinen kosketus tutkimusaineensa puolesta. Niillä on kuitenkin omat tutkimustehtävänsä, päämääränsä ja menetelmänsä. Oman haaransa nykyisin muodostaa vasta kehkeytymisasteella oleva musii-kin folkloristiikka, jonka tehtävänä on kansanmusiikin tutkiminen.

Siten Eestin kansanrunoustieteen tutkimusaineena ovat perinteelliset suulliset taideluomukset, toisin sanoen kansanlaulut (rekiviisut ja runomittaiset laulut), kansankaskut (sadut, pilajutut, tarinat ym.), sananlas-
kut, sananparret ja arvoitukset. Niitä on yhteisellä nimellä sanottu myös runolliseksi folkloreksi tai myös kansanrunoudeksi sen ahtaammassa mielessä. Koko tämä luomus liittyy usein myös tapoihin, uskontoon, musiikkiin ja tanssiin, joskus jopa kansansoittimiinkin. Siksi kansanrunoustutkijan on tämä työsssänsä huomioitava ja tutkittava omia menetelmiään käyttäen. Me käsittelemme kansanrunoutta sen laajimmassa merkityksessä. Niinpä tämä periinteellinen luomus on kansanrunoustieteen eräs aine samoin kuin myös kansanrunouden keräämis- ja tutkimishistoria sekä suhde muihin läheisiin tieteisiin.

Bibliografia, paleografia ja tekstologia ovat aputie-
teitä.

Eestin kansanrunouden tutkiminen perustuukin edel-
läesitettyihin lähtökohtiin. Täten tutkitaan eri lajeja ja alalajeja, runollisen folkloren taiteellisia ominai-
suuksia, sisällön ja muodon yhtenäisyyttä, eri luomus-
lajien tai tapojen historiaa ja esiintymistä sekä niiden yhteyttä ihmiskunnan kulttuuriin ja muihin tieteisiin. Tulkoon vielä uudelleen korostetuksi, että kansanrunous ei ole erillinen ilmiö, vaan se liittyy kiinteästi kansan elämään, ajatuksiin ja tunteisiin ja on näin ollen kansan elämän ja kehityksen heijastin. Tutki-
muksen aiheena on myös kansanrunouden käyttäminen kirjallisuus- ja musiikkiluomuksiin. Kansanrunoudesta saavat vielä aiheita muutkin taidealat ja omatoiminen taide.

II. EESTIN KANSANRUNOUSTIETEEN HISTORIAA

Eestiläistä kansanrunoutta on suuret määrät kirjoitettu muistiin kaikilta eri aloilta. Tämän valtavan työn kansanrunouden säilyttämiseksi suurimmalta osalta tekee kansa itse kirjoittamalla sanat muistiin ja lähettämällä ne kansanrunoutta kokoaville tiedemiehille ja laitoksille (Hurt, Eisen, Eestin Kansanrunouden Arkisto, vuodesta 1940 lähtien Kirjallisuuseumuseon kansanrunousosasto, ym.). Kirjallisuuseumuseon kansanrunousosasto on hankkinut paikkakunnilla eri aloilla toimivista ihmisistä kirjeenvaihtajia, joiden välityksellä kansanrunouden aarreaitaan saapuu jatkuvasti arvokasta aineistoa. Kansanrunoutta keräävät nyt niinkuin ennenkin myös tutkijat ja ylioppilaat.

1. Eestin kansanrunouden satunnainen muistiinpano tai kansanrunouden käyttö näyteaineistona

Eestin kansanrunoudesta löytyy tietoja jo varhaisajoilta. Ensi kertaa eestiläisiä mainitaan kansanrunoudesta puhuttaessa Novgorodin aikakirjoissa. Eräs novgorodilainen oli vuonna 1071 tullut eestiläistä tietäjää pyytämään, että tämä hänelle ennustaisi. Edelleen siinä kuvataan, miten hänelle ennustettiin. Aikakirjasta ei selviä, liittyikö edelläkerrottuun tapaukseen myös taikomista.

Saxo Grammaticuksen «*Gesta Danorum*» kertoo, miten eestiläiset vuonna 1179 Öölannin edustalla rohkaisivat sotilaitaan laululla tanskalaisia ja ruotsalaisia vastaan käydyn taistelun edellä. Tämä on ensimmäinen tieto eestiläisten laulusta.

13. vuosisadan alussa piispa Albertin valloitusretkillä hänen kumppaninaan ja tapausten silminnäkijänä ollut

Latvian Henrik on kirjoittanut aikakirjan, jossa hän saksalaisten valloittajien näkökulmasta kuvailee liiviläisten ja eestiläisten elämäntapoja ja pitää oikeana Itämerenmaiden kansojen alistamista saksalaisen ritariston vallanalaisuuteen. Siinä kuvataan myös eestiläisten ja liiviläisten tapoja, muunmuassa luvussa XII puhutaan laulamisesta. Eestiläiset olivat haudanneet vainajansa valitushuudoin, jotka lienevät kuitenkin olleet itkuvirsiä, jotka siihen aikaan olivat tunnettuja ja joita käytettiin yleisemmin kuin nyt. Eestiläisten asuma-alueilta tämä tapa on nyt miltei kokonaan hävinnyt ja se tunnetaan vielä vain setukaisten joukossa.

Kuudennellatoista vuosisadalla ilmestyi eräitä maantieteellisiä kuvauksia, esim. **Mynsterin** kosmografia, jolla on sen muinaisuuden kannalta katsoen tärkeä merkitys Eestin kansan elämän ja sen tapojen kuvaamisessa. Siitä löytyy myös mytologisia seikkoja esittäviä kuvia. Ilmestyi myös eräitä muita aikakirjoja (Rusow). Vuonna 1632 ruotsinvallan aikaisen Tarton yliopiston professori **Fr. Menius** julkaisi kirjoituksen, josta löytyvät ensimmäiset tiedot kansanlaulujen esityksistä ja kansansävelmistä. 17. vuosisadan noitakuulustelupöytäkirjoista löytyy eräitä syytetyiltä kiristettyjä kansanlauluja, joiden joukossa on sekä loitsulauluja (navanvenyttämisoitsu) että tavallisia kansanlauluja, joita syytetyt puolustukseksi esittivät yrittäen siten todistaa, etteivät he harjoita noituutta. Ensimmäinen tällainen oli vuoden 1680 noitatuomiopöytäkirjassa mainittu neulaleikkilaulu. Kansanlaulu julkaistiin ensimmäisen kerran kokonaisuudessaan vuonna 1695 **Chr. Kelchin** aikakirjassa *Liefländische Historia* (Jörru! Jörru! jooks Ma Tullen?). Myöhemmin tästä harvinaisesta rakkauslaulusta on löytynyt pari katkelmaa (esim. *Õpetatud Eesti Seltsi Toimetised* XXX 1938, sivu 151).

Vuonna 1644 ilmestyi Urvasten pastorin **Johann Gutslafin** kynästä lähtenyt rukous ukkosenjumalalle tai oikeammin ukkosenhaltijalle. Sen hän oli salaa kuullut eräältä talonpojalta, joka oli Vöhandin rannalla rukoillut ukkosenhaltijalta hyvää satoa. Kansa piti Vöhandinjokea ukkosenhaltijan asuinsijana. Vuonna 1685 ilmestyi **J. W. Boeclerin** mielenkiintoinen kirja-

nen, jossa puhuttiin eestiläisten tavoista. Mutta hän oli hankkinut aineistonsa pääasiallisesti muilta (J. Forse-lius). Myöhemmin tämä kirjanen ilmestyi vielä kahdesti, viimeksi 1854 Venäjän tiedeakatemian julkaise-mana ja Fr. R. Kreutzwaldin runsain kommentaarein varustettuna.

Myös kieliopit ovat sisältäneet runsaasti kansanru-nousaineistoa. Niinpä esim. **H. Gösekenin** kielioppi vuo-delta 1660 sisältää yli 70 sananlaskua ja arvoitusta, joita käytettiin kieliopillisina näytteinä. **Anton Thor Helle** lisäsi 1732 ilmestyneeseen kielioppiin 525 sanan-laskua ja sananpartta sekä 135 arvoitusta. Myös **A. W. Hupel** on ottanut jonkunverran uutta kansan-runousaineistoa vuonna 1780 ilmestyneeseen kieliopi-piinsa.

Kahdeksannentoista vuosisadan alkupuoliskolta on peräisin **S. H. Vestringin** eestiläis-saksalaisen sanaston käsikirjoitus, jossa on myös runsaasti fraseologista aineistoa. Käsikirjoitus on säilynyt kahtena kappa-leena.

Eestiläisen kansanlaulun on tehnyt kansainvälisesti tunnetuksi kuulu saksalainen kirjailija ja tiedemies **J. G. Herder**, joka 1778 julkaisi kansainvälisen kansan-laulun antologiansa *Volklieder* ensimmäisessä pai-noksessa seitsemän eestiläistä kansanlaulua. Laitoksen toisessa painoksessa, joka ilmestyi hänen kuolemansa jälkeen — 1807 — nimellä *Stimmen der Völker in Lie-dern*, julkaistiin kahdeksan eestiläistä kansanlaulua. Juuri tätä tietä monet länsieurooppalaiset kulttuuri-henkilöt ovat tutustuneet eestiläisiin kansanlauluihin. Myös tieteellisen sosialismin perustan laskija Karl Marx on lainannut tästä kokoelmasta itselleen pari eestiläistä kansanlaulua.

Eestissä usein vierailut saksalainen **Chr. H. J. Schlegel** on vuosina 1819—1834 ilmestyneissä kymmenosai-sissa matkakuvauksissaan esittänyt runsaasti kansan-runousaineistoa ja onnistuneita kuvauksia eestiläisten talonpoikain elämästä ja oloista. **J. H. Rosenplänter** on vuosina 1813—1832 julkaissut aikakauskirjassaan *Beiträge zur genauern Kenntniss der ehstnischen Sprache* runsaasti alkuperäistä aineistoa — niin lau-

luja kuin sananlaskujakin. Siinä ilmestyivät myös ensimmäiset eestin kielellä julkaistut sadut, joista useat ovat Rosenplänterin oppilaan **Aabram Holterin** keräämiä. Aabram Holter oli eräs kuuluisimpia eestiläissukuisia koulumestareita 19. vuosisadan alussa. Rosenplänter julkaisi kansanrunouden näytteitä etnografisessa tai kielellisessä tarkoituksessa. Eestissä ilmestyi myös Kr. Ganander-Thomassonin *Mythologia Fennica* uusittuna ja täydennettynä Kr. J. Petersonin saksankielisenä käännöksenä v. 1822. Siitä muodostui pohja Eestin pseudomytologialle Faehلمانin käyttäessä sitä myytillisten tarujensa luomiseen ja Kreuzwaldin saadessa siitä apua Kalevipoegin kokoamisessa. Gananderin teoksen käännös vaikutti Eestin kirjallisuuteen 19. vuosisadalla laajemminkin. **A. F. Knypper** on jättänyt perinnöksi jälkipolville laajan alkuperäisen käsinkirjoitetun kansanlaulukokoelman. Myös Kr. J. Peterson on käyttänyt tätä kokoelmaa hyväkseen. Oma arvonsa on annettava kansanrunouden vaikutukselle Kr. J. Petersonin runouden kehityksessä.

Huomionarvoisena on pidettävä 1855 ilmestynyttä **dr. J. Altmannin** kirjoitusta, joka käsittelee eestiläisiä sananlaskuja ja arvoituksia ja johon tämän lisäksi sisältyy runsas alkuperäisaineisto saksankielisenä käännöksenä kommentaareineen ja huomautuksineen.

Suomalaisille on eestiläistä kansanrunoutta tehty tunnetuksi jo hyvin varhain. Aikakausjulkaisussa *Mnemosyne* (sivut 173—180) ilmestyi 1822 Rosenplänterin Beiträgen XI osaan otettu *Salmen laulu* ruotsinkielisine käännöksineen. **Gottlund** julkaisi 1832 «Otavan» II osassa hänen itsensä eestiläiseltä merimieheltä muistiinkirjoittamansa laulut lisäten siihen myös eräitä Rosenplänterin Beiträgestä lainaamia lauluja, kaikki suomennoksilla varustettuina.

2. Eestin kansanrunoustieteen alkutaival

Eestiläisen kansanrunouden kerääminen ja julkaiseminen oli aina tähän saakka sattumanvaraista. Mutta sen jälkeen, kun eestiläiset kansanvalistaja-demokraa-

tit **Fr. R. Faehlmann** (1798—1850) ja **Fr. R. Kreutzwald** (1803—1882) alkoivat systemaattisesti kerätä aineistoa Eestin kansalliseepos *Kalevipoegin* koostamiseksi, muuttui tilanne kokonaan. Ensimmäinen heistä julkaisi kahdeksan osittain kansanomaisen aineiston ja *Mythologia Fennica* pohjalta koostamaansa tarinaa saksan kielellä, joista varsinkin *Koitto ja Hämärä* on käännösten ansiosta tullut kansainvälisesti tunnetuksi.

Eestin kansalliseepos *Kalevipoeg*, jonka kokoamisen aloitti **Fr. R. Faehlmann** ja suoritti loppuun **Fr. R. Kreutzwald**, on koko Eestin kirjallisuuden merkiteos. *Kalevipoeg* on paitsi huomattava teos Eestin kirjallisuudessa myös tärkeä tekijä Eestin kansan herillesaattamisessa ja kansallisen liikkeen synnyttämisessä. Se on käännetty monille vieraille kielille. *Kalevipoegin* ensimmäinen painos ilmestyi 1857—1861 viikkosina saksankielisellä käännöksellä varustettuna. Kansanpainoksena se ilmestyi 1862 Kuopiossa. Painoksen ollessa helposti hankittavissa siitä tulikin kansan eniten käyttämä julkaisu. Lisäksi **Kreutzwald** julkaisi suuren kokoelman *Eestin kansan muinaisia tarinoita*, joka Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamana ilmestyi 1866. **Faehlmann** ja **Kreutzwald** loivat perustan Eestin kansanrunouden järjestelmälliselle keräämiselle, tutkimiselle (*Forselius-Boeclerin* teoksen uusintapainos, johon sisältyi **Fr. R. Kreutzwaldin** kommentaari) ja käyttämiselle kirjallisuudessa tarkoituksella taistella sorretun Eestin kansan itsetietoisuuden kohottamiseksi ja feodaalisten jäännösten hävittämiseksi.

Vuonna 1953, **Kreutzwaldin** syntymän 150-vuotispäivänä, hänen teoksensa ilmestyivät viisiosaisena laitokseksi.

Eestin kansanlaulujen ensimmäisen kokoelman saksankielisine käännöksineen on koostanut **A. H. Neus** (1795—1876) julkaisten niitä kolmena viikkosena *Ehstnische Volkslieder* vuosina 1850—1852. **Neus** kuuluu niiden baltian-saksalaisten kirjailijoiden joukkoon, joilla on ollut kiinnostusta tieteeseenkin. Niinpä hän on kirjoittanut useampia tutkielmia kansanlauluista. Akateemikko **F. J. Wiedemann** (1805—1887) taas on

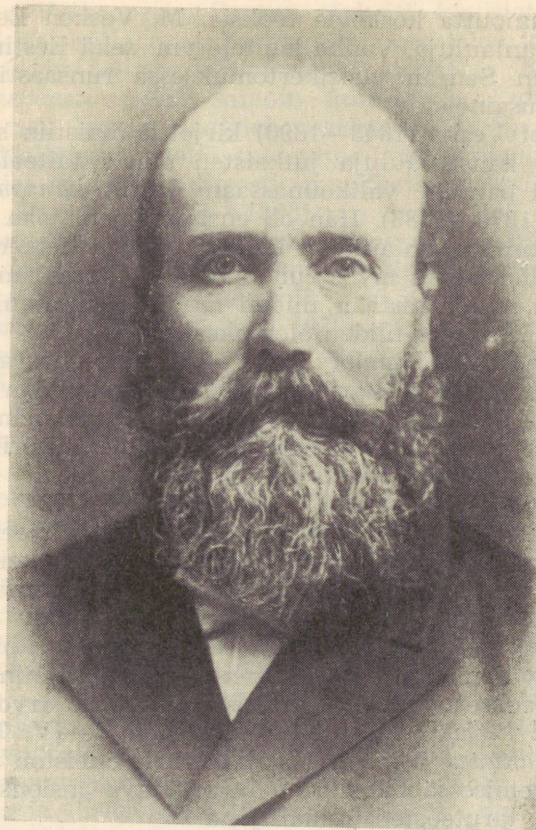
kielitieteellisen toimintansa ohella ollut kiinnostunut myös kansanrunoudesta. Hänen teoksestaan *Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten* (1876) löytyy miltei koko siihen mennessä julkaistu sananlasku- ja arvoitusaineisto, laaja katsaus merkkipäivistä sekä uskomuksia ja tapoja koskevaa aineistoa.

Tarton yliopistossa vuosina 1856—1862 matematiikkaa ja astronomiaa opiskellut **Krišjānis Barons**, josta sittemmin kehittyi tunnettu latvialainen folkloristi, kirjoitti 1857 riikalaiseen viikkolehteen *Mājas Viesis* huomattavan artikkelin eestiläisistä kansanlauluista ja Faehlmannin myyttillisistä tarinoista, julkaisten ensimmäisen kerran latvian kielellä kertomukset *Emajoen synty, Väinämöisen laulu ja Koitto ja Hämärä*. Tämä oli erittäin tärkeää eestiläisen kansanrunouden tunnetuksi tekemiseksi latvialaisille.

3. Kansanrunoustiede 19. vuosisadan lopulla ja 20. vuosisadan alussa

Jakob Hurt (1839—1907) aloitti Kalevipoegin innoittamana 1860 laajasuuntaisen kansanrunouden keräämisen ja tutkimisen suorittaen tätä työtä aina kuolemaansa saakka. Hän hankki kansan keskuudesta lähes 1400 avustajaa, joiden avulla saatiin kerätyksi noin 120 000 sivua ensiluokkaista alkuperäistä aineistoa eestiläisten asumilta seuduilta, mm. myös Venäjältä ja muilta seuduilta. Aluksi Hurt työskenteli Eestin Kirjamiesten Seuran avustamana (1872—1880), mutta myöhemmin itsenäisesti. Huomiota ansaitsee hänen laajakantoinen ja sisältörikas kehoituksensa keräystyön suorittamisesta — sen hän esitti 1888 — ja arkeologien Riian kongressissa 1896 pitämänsä selostus, jossa hän teki selkoa työnsä päämääristä, menetelmistä ja tuloksista. Tilaisuuteen liittyneessä näyttelyssä olivat nähtävissä kokoelmien kaikki käsikirjoitukset ja lehtileikkeet 122 selostuksesta kongressia edeltäneeltä kaudelta.

Hurt oli paitsi ahkera aineiston kerääjä ja keräystyön järjestäjä myös tuottelias julkaisija, joka on julkaissut kaksi nidettä kansanlauluja *Vanha kantele*

J. Hurt.

(1875—1886) ja kolme nidettä *Setukaisten lauluja* (1904—1907). Hän laatii laajan kansanrunousaineiston julkaisemissuunnitelman, josta kykeni kuitenkin toteuttamaan vain murto-osan.

Eestin Kirjamiesten Seura on toiminut tarmokkaimmin kansanrunouden keräämiseksi juuri niihin aikoihin, kun Hurt oli sen presidentti (1872—1881). Seura on keräystyön ohella julkaissut toimituslehdessään

kansanrunoutta koskevia teoksia, M. Vesken Eestiläisiä kansanlauluja, Vanha kantele ym. sekä Eestin Kirjamiesten Seuran vuosikertomuksessa runsaasti kansanrunousaineistoa.

Mihkel Veske (1843—1890) kirjoitti muistiin suuren määrän kansanlauluja julkaisten niistä taiteellisessa mielessä parhaat valikoimassaan *Eestin kansanlaulut I ja II* (1879—1883). Hän oli ensimmäinen, joka käsiteli Eestin kansanlaulujen kielikysymystä tieteen kannalta. Hän käytti myös runoudessaan kansanrunouden esikuvia, ei pelkästään niiden muotoa seuraten, vaan ymmärtäen myös niiden olemuksen.

Myös **Juhan Kunder** (1852—1888) on harrastanut kansanlaulujen ja -tarinoiden tutkimista pitäen niistä esitelmiä. Vuonna 1885 hän julkaisi satukokoelman ja teki tunnetuksi Kalevipoegia, kirjoittaen siitä erillisenä kirjaseinä mainion suorasanaisten yhteenvedon.

Huomattavia ovat **M. J. Eisenin** (1857—1934) ansiot, jotka hän on kerästyössään saavuttanut kirjeenvaihtajaverkoston avulla. Siten hän on saanut kerätyksi noin 90 000 sivua aineistoa, pääasiallisesti kansantarinoita, arvoituksia ja sananlaskuja. Työn laatu ei tieteellisessä työssä ole suoraan verrannollinen kirjoitettujen sivujen lukumäärän kanssa, joskin Eisenin muuttamat teokset ovat tieteellisessä mielessä arvokkaita (*Kansan kirjat I—V*, *Eestin mytologia I—IV*, *Töll ja hänen sukunsa* ja lukuisat artikkelit). Aineiston tunnetuksitekemisessä hänellä on huomattava ansionsa suositettujen taruteosten julkaisijana.

O. Kallas (1868—1945) on vuosien 1904—1916 välisenä aikana suorittanut stipendiaattiensa — konservatorin oppilaiden ja muiden kansanrunouteen kiinnostuneiden henkilöiden — avulla erittäin suuren työn kansanrunouden ja kansansävelmien keräämiseksi. Eestin Ylioppilasseura on järjestö, joka on tässä suhteessa suorittanut suurimman työn.

Jakob Hurt toimi Helsingissä ensimmäisenä eestiläisenä kielitieteen tohtorina. Oskar Kallaksesta tuli ensimmäinen eestiläinen kansanrunouden tohtori. Hän väitteli tohtoriksi Helsingissä 1901, ja hänen väitöskirjansa aiheena oli *Die Wiederholungslieder der est-*

nischen Volkspoesie. Sangen tärkeitä kielitieteilijöille ja folkloristeille ovat Eestin talonpoikaistoa käsittelevät teokset *Lutsin maalaisväestö* (1894) ja *Kraasnan maalaisväestö* (1903) samoin kuin myös *Kahdeksankymmmentä Lutsin maalaiskansan satua* (1900).

O. Kallaksen edellä uudempia kansansävelmiä keräili ja menestyksellisesti muokkaili kuorolauluiksi K. A. Hermann (1851—1908).

Huomattavalla tavalla Eestin kansanrunoustieteeseen ovat vaikuttaneet monet suomalaiset oppineet, joista mainitsemme vain tärkeimmät.

Kaarle Krohnilla (1863—1933), maantieteellis-historiallisen eli niinsanotun suomalaisen menetelmän kehittäjällä, on huomattava sija maailman folkloristikassa. Hänen ansiostaan Helsingissä ilmestyy tärkein kansanrunoutta koskeva julkaisu FFC Communications (FFC). Kaarle Krohn tuki kaikin tavoin eestiläisiä kansanrunouden kerääjiä ja tutkijoita (Hurtia, Eiseniä, Kallasta ym.) tutkien itsekin eestiläistä kansanrunoutta. Niinpä Suomessa ilmestyivät hänen aloitteestaan J. Hurtin Setukaisten laulut (I—III), O. Kallaksen teokset, FFC sarjana O. Looritsin *Livische Märchen- und Sagenvarianten* (FFC 66, 1926) ja E. Laugasten *Die estnischen Vogelstimmendeutungen* (FFC 97, 1931). Krohn auttoi Eestin typologisen laulujenteoksen toimittamisessa. Sen kaksiosaisessa laitoksessa ilmestyi 18 eri tyyppiä eestiläisiä lyrillisiä eepillisiä lauluja kaikkine muunnoksineen. Krohn kirjoitti tähän teokseen muutamia lisäyksiä. Hänen kynästään on lähtenyt myös tutkielma *Suomalais-eestiläisestä vanhasta kansanlaulusta* (1924).

A. R. Niemi (1869—1931) julkaisi tärkeitä Eestiä koskevia tutkielmia — *Loitsurunoutemme synnystä* (1899), *Vanhan suomalaisen runomitan synnystä* (1918), Kalevipoegin koostamisesta ja kirjoituksia Jakob Hurtista. Vuonna 1898 hän keräsi Eestissä kansanrunoutta.

Antti Aarne (1867—1925) on suomalaisen metodin huomattava edustaja varsinkin satujen ja arvoitusten tutkimismenetelmän kehittämisessä. Hän on laatinut kansainväliseksi tulleen satujen tyyppikatalogin ja lajitellut tyypittäin Hurtin käsikirjoituskokoelmasta löy-

tyvät sadut, julkaisten asiaa koskevan katalogin *Estnische Märchen- und Sagenvarianten* (FFC 25, 1918). Sangen kiinnostavana kansanlaulututkielmana Eestin kannalta katsoen on pidettävä *Das estnisch-ingermanländische Maie-Lied* (FFC 47, 1922).

Huomattavia ansioita kansansävelmien tutkimisen ja julkaisemisen alalla on suomalaisella tutkijalla **A. E. Launiksella**, joka tohtorin väitöskirjassaan *Über Art, Entstehung und Verbreitung d. estnisch-finnischen Runenmelodien* (1913) käsittelee eestiläis-suomalaisia kansansävelmiä ja joka on julkaissut eestiläisen kansansävelmäkokoelman Eestin runosävelmät (1930).

A. O. Väisänen (1890) on vuosien 1912—1923 välisenä aikana kerännyt eestiläisiä kansanlauluja ja sävelmiä, kirjoittanut eestiläisestä, varsinkin setukaisten runoudesta (Setunmaa, 1921 ym.) ja suomentanut eestiläisiä kansanlauluja (Heimokannel I, 1924).

Kalevipoegin tutkimuksista mainittakoon **U. Karttusen** teos *Kalevipoegin kokoonpano* (1905).

Eestin saariston kansanlauluja on huomattavalla menestyksellä kerännyt ja julkaissut myös **O. A. Mustonen**, joka 1893 teki eestiläisiä kansanlauluja tunnetuksi teoksessaan *Virolaisia kansanrunoja*.

4. Kansanrunoustiede porvarillisessa Eestissä

Eestin porvarillisen tasavallan alkuvuosina tätä työtä jatkoi M. J. Eisen, joka tultuaan 1920 valittua Tarton yliopiston kansanrunouden professoriksi luovutti koelmansa mainitulle oppilaitokselle. Hänen johdollaan tätä työtä tehtiin jossain määrin myös kansanvalistusministeriön varoilla ja ylioppilaiden avulla. Kansanrunoutta kerättiin menestyksellisesti monista kihlakunnista.

Monen laitoksen ja monien eri henkilöiden keräämä ja hajallaan ollut kansanrunousaineisto talletettiin 1927 Eestin kansanmuseoon Tarttoon, jota varten muodostettiin erikoinen osasto — Eestin Kansanrunouden Arkisto. Hurtin kuoleman jälkeen hänen Suomen Kir-

jallisuuden Seuralle tallettavaksi jättämänsä suuri kokoelma tuotiin takaisin Eestiin. Tarton yliopisto luovutti tähän arkistoon Eisenin kokoelman sekä yliopiston yhteydessä toimineen Eestin tieteellisen seuran (Õpetatud Eesti Selts) aineistot, joihin kuuluivat mm. muistiinpanot Eestin vanhimmasta kansanrunoudesta. Tarton yliopiston ja Eestin kansanmuseon välityksellä arkistoon saatiin myös professori W. Andersonin järjestämä omaperäinen ja arvokas lastenlaulukokoelma. Useat ylioppilaat suorittivat harjoitustyönsä juuri lastenlaulujen alalla. Eestinmaan Kirjallisuusyhdistys luovutti Eestin Kansanrunouden Arkistoon myöskin omat käsikirjoituksensa, jotka muodostuivat pääasiallisesti 19. vuosisadan aineistoista. Yliopiston yhteydessä toimiva Eestin Ylioppilaiden Seura luovutti arkistolle tohtori O. Kallaksen johdolla kahdentoista vuoden aikana kerätyn ainutlaatuisen kansanlaulukokoelman, johon kuului yli 13 000 sävelmää.

Arkisto keräsi järjestelmällisesti aineistoa toimitsojittensa, ylioppilaiden ja kirjeenvaihtajien avulla.

Eestin Kansanrunouden Arkistoa perustettaessa huolehdittiin ennenkaikkea siitä, että aineistoon pääsisivät käsiksi tutkijat, kirjailijat ja taiteilijat. Tässä tarkoituksessa käsikirjoituksia ryhdyttiin järjestämään ja systematisoimaan sekä jäljentämään. Samalla koostettiin useita luetteloja. Toiseksi tehtäväksi asetettiin uusien aineistojen kerääminen siltä pohjalta, minkälaisia puutteellisuuksia aineistojen tutkijat ja järjestäjät olivat löytäneet eri lajien ja maantieteen kannalta katsoen. Kolmanneksi tehtäväksi otettiin arkiston muodostaminen Tarton yliopiston opiskelijoiden tutkimus- ja harjoituspaikaksi, ts. apulaitokseksi uusien kanta-joukkojen kouluttamisessa. Tämän yliopiston opettajien ja arkiston välillä vallitsivat mitä kiinteimmät suhteet yliopiston kansanrunouden professorin toimiessa samanaikaisesti Kansanrunouden Arkiston kollegiumin puheenjohtajana. Opettajat ja opiskelijat suorittivat tutkimustyönsä pääasiallisesti näiden käsikirjoitusten pohjalta museon yhteydessä toimineen kirjaston tarjotessa heidän käyttöönsä kaikkia painotuotteita.

Porvarillisen Eestin kansanrunoustieteeseen on voimakkaasti vaikuttanut Tarton yliopiston kansanrunoustieteen professori **W. Anderson** (1885), joka on vaikutusvaltainen maantieteellis-historiallisen koulukunnan edustaja. Hän on suorittanut runsaasti tutkimuksia mainitun koulukunnan hengessä ja kirjoittanut polemisoivia artikkeleja tutkimusmenetelmistä. Hän on keksinyt uusia kansantaidetta koskevia lakeja, oikaisujen ja täsmällistä maantieteellis-historiallista menetelmää. Kuulussa teoksessaan *Kaiser und Abt* (FFC 42) hän on esittänyt ns. itsensä tarkkailulain, joka vaikuttaa kansanrunoteosten leviämiseen. Useista töistä mainittakoon vielä uudempi kansanballaadi *Das Lied von den zwei Königskindern* (1931) ja runomittatutkimus *Studien zur Wortsilbenstatistik* (1935). Professori Andersonin edistyksellisyys ilmenee myös siinä, ettei hän ole ollut samaa mieltä sen vallalla olevan käsityksen kanssa, jonka mukaan kansan luomuksen muuttumiseen vaikuttaisi pelkästään unohtaminen. Hän korostaa, että siihen saattavat toisinaan vaikuttaa myös esteettiset tai eettiset tekijät. Professori Andersonin käytännöllinen toiminta on ulottunut myös bibliografiaan ja tekstologiaan hänen toimiessa mainitulla alalla vastaavana toimittajana.

Tarton yliopistolla on vuosien varsilla kertynyt huomattavia ansioita kansanrunouden keräämisen ja aineiston lajittelemisen alalla.

Tarton yliopiston julkaisussa *Toimetused* on julkaistu useita kansanrunoutta koskevia tutkimuksia.

5. Neuvosto-Eestin kansanrunoustiede

Neuvostovallan voimaantulo on avannut täysin uusia näköaloja ja mahdollisuuksia tälle työlle.

Vuonna 1940 Eestin kansanmuseon neljästä osastosta — niitä on yhteensä kuusi — muodostettiin Valtion kirjallisuusmuseo Eestin Kansanrunouden Arkiston muuttuessa tämän museon — nykyisen Fr. R. Kreutzwaldille nimetyn kirjallisuusmuseon — kansan-

runousosastoksi. Vuosien 1941—1944 sota ja fasistimiehitys keskeyttivät tehokkaan työn, mutta koko aineisto onnistuttiin työntekijöiden uhrautuvan toiminnan ansiosta säilyttämään koskemattomana.

Museo ja kansanrunousosasto, jotka yhä edelleen työskentelevät edellämäinitun kolmen tärkeimmän tehtävän suorittamiseksi, ovat nyt paljon itsenäisempiä ja niillä on entistä laajemmat mahdollisuudet aineiston tutkimiseen ja retkikuntien järjestämiseen. Työ on kauttaaltaan muuttunut järjestelmällisemmäksi ja suunnitelmallisemmaksi työntekijöiden tietoisuuden kohotessa heille järjestettyjen luento- ja opintotilaisuuksien ansiosta. Työntekijöiden lukumäärä on viime vuosien aikana lisääntynyt. Avuksi on saatu myös valokuvauslaboratorio.

Vuonna 1946 Eestin tiedeakatemian alaisuuteen muodostettiin Kieli- ja kirjallisuusinstituutti, jolla on myös kansanrunousosastonsa. Paitsi tutkimustyötä viime mainittu huolehtii myös kansanrunouden keräämisestä. Niinpä sillä on oma runouskokoelmansa ja äänilevykokoelmansa. Siinä on runsaasti äänityksiä Setunmaalta, Viljandinmaalta ja Koillis-Eelistä.

Kieli- ja kirjallisuusinstituutin kansanrunousosasto on valmistanut painokuntoon kansanrunousoppikirjan, joka on jo ilmestynyt kahtena painoksena. Nyt on valmistumassa *Yleiskatsaus Eestin kansanrunouteen* samoin kuin myös laajahko eestiläisten kansanlaulujen antologia. Eestiläistä kansanrunoutta koskevan terminologisen sanaston koostamista varten on myös kerätty runsas aineisto.

Tarton yliopisto sai 1944 kansanrunousoppituolin, joka vielä nytkin toimii samanaikaisesti eestin kirjallisuuden ja eestin kansanrunouden oppituolina. Sen ensisijaisena tehtävänä on uusien työntekijöiden kouluttaminen ja tutkimustyön ja tieteen saavutusten tunnetuksi tekeminen. Oppituolilla on oma runo-, äänilevy-, sävel- ja kuvakokoelmansa. Tutkimusretkillään tämä oppituoli on usein turvautunut Tarton yliopiston elokuvaamon ja radiostudion apuun.

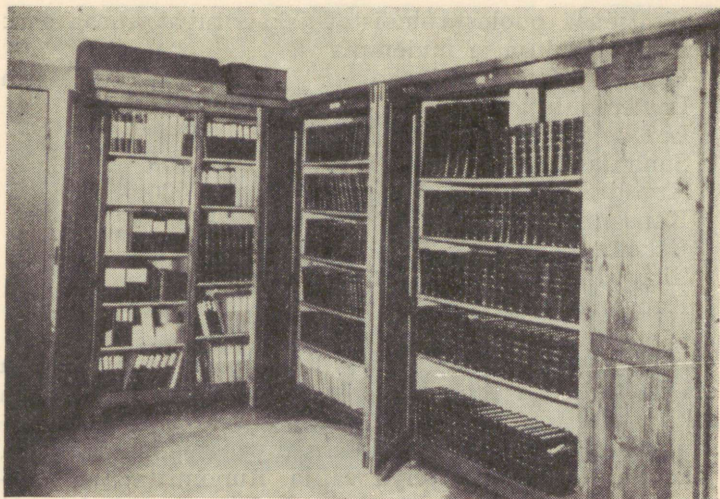
Eräänä tärkeänä tehtävänä Eestin vapauduttua saksalais miehityksestä on ollut opetusaineiston hankki-

minen. Vuonna 1945 pantiin alulle viisiosaisen Eestin kirjallisuushistorian koostaminen. Kirjan ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1946 E. Laugasten toimittamana, ja sitä valmisteltaessa pidettiin silmällä, että teosta voidaan käyttää myös oppikirjana. Tämän lisäksi 1947 saatiin eestin kielelle J. M. Sokolovin Venäjän kansanrunous-nimisen teoksen kaksi ensimmäistä lukua, jotka käsittelevät kansanrunouden olemusta ja folkloristikan historiografiaa. 1948 ilmestyi kirjana E. Laugasten teos *Valittuja eestiläisiä kansanlauluja*, jota on näihin asti käytetty lisäoppikirjana.

Vuonna 1955 ilmestyi Kirjallisuusmuseon työntekijän E. Normannin teos *Valittuja eestiläisiä sananlaskuja* ja 1956 H. Tamperen kirjan *Eestiläisiä kansanlauluja sävelmineen* I osa, 1957 III osa eli oikeastaan valittuja kansansävelmiä lyhyellä teoreettisella johdannolla varustettuna. Viimeksimainittu teos on suunniteltu viisiosaiseksi laitokseksi.

Pienempiä tutkielmia on julkaistu niin Tarton yliopiston kuin Eestin tiedeakatemiankin julkaisuissa.

Järjestelmällistä valmistelutyötä on suoritettu tieteellisten tekstikokoelmien aikaansaamiseksi. Se on käynyt erittäin tarpeelliseksi tutkijain lukumäärän lisääntyessä ja tutkimustehtävien laajetessa. Sota ja fassistimiehitys keskeyttivät rauhallisen rakennustyön samoin kuin myös kansanlaulukirjojen (Vanhan kanteleen viimeinen nide ilmestyi 1941) ja kaskukirjojen (Eestin kansankaskuja I osa, 1941) ilmestymisen. Nämä molemmat teokset ilmestyivät Kirjallisuusmuseon työntekijöiden toimittamina. Nytemmin on päätetty suorittaa entistä laajempaa työtä tekstikokoelmien aikaansaamiseksi. Vuonna 1957 saatiinkin jo valmiiksi ja luovutettiin painoon E. Laugasten ja E. Normannin koostama ja kommentaareilla varustama *Eestin hiisi- ja sankaritarinoiden* I osa, *Taruja Kalevipoegista*. Nyt on painokuntoon valmistumassa teoksia, joissa kerrotaan taruja Suuresta Töllusta ja paholaisesta. Yhteistyönä jatketaan myös *Vanhan kanteleen* kustantamista. Seuraavina ovat sitten vuorossa Muhun ja Haljalan laulut. Tässä yhteydessä joudutaan ratkaisemaan myös erilaisia teoreettisia kysymyksiä, mm. kysymyksiä laulu-

Kirjallisuuseumion kansanrunousosaston aineistot.

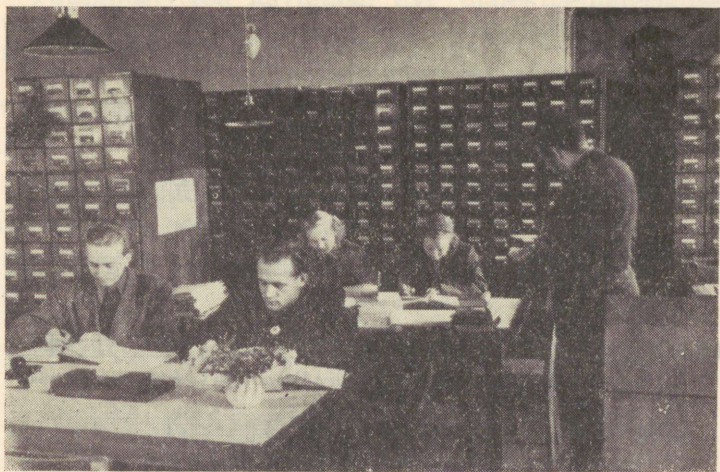
kirjojen, laulutyyppien, tekstien ja sävelmien välisestä yhteydestä ym.

Eestin kansanrunouden tärkeimmässä aarraitassa — H. Tamperen johtamassa Kirjallisuuseumion osastossa — kerätään kansanrunoutta niin osaston työntekijöihin voimilla että kirjeenvaihtajaverkoston avulla. Kirjeenvaihtajien työ, joka alkoi jo porvarivallan aikana, laimeni sodan aikana. Tämä verkosto on osaston työntekijöiden yhteisillä ponnistuksilla saatu kuntoon ja onpa se nuoren tutkijan, O. Niinemäen ansiosta jopa laajentunutkin. Osaston luetteloissa nähtiin 1946 satakaksikymmentä kirjeenvaihtajaa. Vuonna 1956 heidän lukumääränsä oli jo noussut 194-ään. He olivat vuoden mittaan lähettäneet eri paikkakunnilta 7463 sivua ensiluokkaista aineistoa. Osaston huostassa ja sen järjesteltävänä on nyt 765 923 sivullista kansanrunoutta kaikilta eri aloilta sekä niiden lisäksi 4037 valokuvaa ja 3 803 äänitystä, joista 891 äänitystä on suoritettu neuvostovallan aikana.

Sisältönsä puolesta aineistot jakaantuvat seuraavasti:

Kansanlauluja ja uudempia lauluja (muunnelmiseen)	200 000	kappaletta
Lastenlauluja	151 000	,,
Leikkejä	36 000	,,
Sananlaskuja ja sananparsia	167 000	,,
Arvoituksia	98 000	,,
Kansantarinoita	93 000	,,
Uskonnollista ja kansantapoihin liittyvää aineistoa	215 000	,,
Kansansävelmiä	22 500	,,

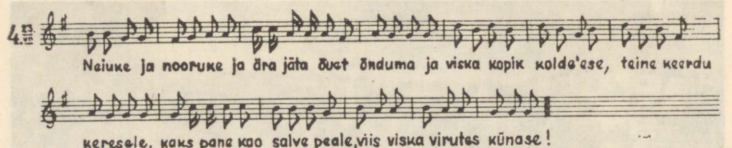
Koko aineistosta on tehty yhteinen sisällysluettelo ja eri luettelo kirjeenvaihtajista, laulajista ja kertojista sekä uudemmissa lauluista. Rekilaulun kaltaisista kansanlauluista on tehty väliaikainen typologinen luettelo, joka on vielä viimeistelyä vailla. Runomittaisten kansanlaulujen vanhemmista kokoelmista on valmistunut aakkosjärjestyksellinen kortisto. Typologinen kortisto on täydellinen kaskujen ja hiidentarujen osalta typologisen satukortiston kaivatessa vielä viimeistelyä. Taidokasta, kansantapoja, tansseja, leikkejä ja arvoituksia koskeva kortisto on jo täydellinen ja käyttökelpoinen samoin kuin myös suurin osa sananlaskujen jäljennöksistä. Myös sananparsista on suurimmaksi osaksi otettu jo jäljennökset. Varsinkin viime vuosien aikana suoritettua tarmokkaan työn tuloksena tarinoista ja rekiviisujen kaltaisista kansanlauluista on koneella kirjoitettu puhtaaksi noin puolet. Kansansävelmät on jäljennetty ja saatettu järjestykseen. Nyt parhaillaan lajitellaan ja tyypitellään rekiviisuja, runomittaisia kansanlauluja ja lastenlauluja. Samanaikaisesti laaditaan sävelmäkortistoa. Kaskujen ja kertomusten osalta tarkastellaan paikallistarinoita, joiden pitäisi ilmestyä lähiaikoina. Samoin on viimeisteltävänä kortisto, josta löytyy tietoja almanakkaan pohjautuvista tavoista. Tämän lisäksi on tekeillä laulajien ja kertojien elämäkerrallisten tietojen luetteloiminen. Tässä tarkoituksessa niin museo kuin Tarton yliopistokin keräävät lisätietoja, joita piakkoin tullaan käyttämään hyväksi kansanlauluja julkaistaessa.

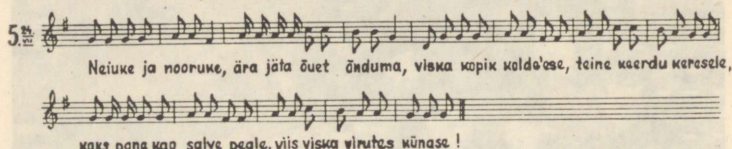

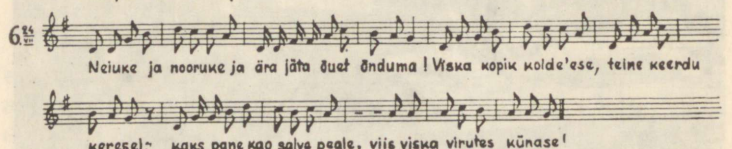
Ylioppilaat Kirjallisuuseumion kansanrunousosastossa.

Kirjallisuuseumio samoin kuin Tarton yliopistokin kiinnostavat keräystyössään erikoista huomiota kansanlaulujen esitystavan, leviämisen ja topografian selville saamiseen, tarujen ja satujen esitystavan ja kertojien henkilöllisyyden tutkimiseen, nauhoittamiseen, filmaamiseen ja valokuvaamiseen. Viimemainitun toiminnan kohteina ovat laulajat, kertojat, kansanrunouden liittyvät paikkakunnat jne. Molemmat laitokset työskentelevät kansanrunouskortiston laatimiseksi.

Tarton yliopiston retkikunnat ovat keränneet yli 1 500 rekiviisua ja runomittaista kansanlaulua, kolmattaataa kansantarinaa, parisen tuhatta uskonnollista ja kansantapoja kuvaavaa kertomusta, parisataa erilaista tietoa Kalevipoegista ja yli 1 300 kansansävelmää. Lisäksi on suoritettu valokuvausta ja valmistettu kaavakuvia. Perinpohjainen tutkimustyö on suoritettu yli 30 paikkakunnalla, ja kahdesti tällaista työtä on suoritettu Eestin ulkopuolellakin, nimittäin Valdain piirissä Novgorodin alueella ja Kalevalan piirin Uhtualla.

4. Neljüke ja noorüke ja ära jäta õuet õnduma ja viska kopik kolda'esse, teine keerdu kerelele, kaks pane kao salve peale, viis viska virutes künase!

5. Neljüke ja noorüke, ära jäta õuet õnduma, viska kopik kolda'esse, teine keerdu kerelele, kaks pane kao salve peale, viis viska virutes künase!

6. Neljüke ja noorüke ja ära jäta õuet õnduma! Viska kopik kolda'esse, teine keerdu kerelele, kaks pane kao salve peale, viis viska virutes künase!

7. Neljüke ja noorüke, ära jäta õuet õnduma, viska kopik koldesse, teine keerdu kerelele, kaks pane kao salve peal, viis viska virutes künase! Viimased kolm takti on peagu tühised.

Saman virren eri muunnelmat. Kerännyt U. Kolk, 1952.

Kansanrunouden kerääminen on sielläkin neuvostovallan aikana voimistunut, ja käytäntöön on otettu ajanmukaiset teknilliset työvälineet, ääninauha ja filmi. Mainittuun työhön osallistuu Tarton yliopiston elo- ja valokuvaamo sekä äskettäin perustettu Kirjallisuuseumon sävellaboratorio. Pitkä askel eteenpäin on päästy tutkimustyötä palvelevien aineistojen järjestämisessä. Tieteellinen tutkimustyö on muuttunut laajakantoisemmaksi ja sitä suoritetaan kansanrunouden kaikilla aloilla.

Tiedeakatemia ja kirjallisuusinstituutin alaisena toimiva kansanrunoussektori on kerännyt 12 500 sivua erilaista aineistoa, johon sisältyy noin 3 000 sivua kansanlauluja, 650 sävelmää, toistatuhatta valokuvaa ja yli 350 äänitystä.

Tutkimustyössä käytetään nyt dialektis-materialis-
tista menettelytapaa, minkä ansiosta kaikkien kysy-
mysten käsittely on tieteellistä.

Eestin kansanrunoustiede ei jää jälkeen neuvostoliit-
tolaisen tieteen vauhdikkaasta kehityksestä.

III. TIETEELLINEN TUTKIMUSTYÖ

Tieteellisen tutkimustyön tehtävänä on kansan henkisen olemuksen — sen elämän, ajatusten, tunteiden, taistelujen ja voittojen lähempi erittely. Peruskysymysten alalla on suoritettava ahkerasti monografisia tutkimuksia ennenkuin kykenee antamaan adekvaattisen ja luotettavan kuvan monivuosisataisesta kansanrunoudesta. Tämän tähden kaikki Neuvosto-Eestin kansanrunouden parissa toimivat laitokset ovat ottaneet suunnitelmiinsa perinpohjaisia monografisia tutkimuksia ja peruslähteiden julkaisutoimintaa. Seuraavassa lyhyesti tarkastelemmekin eräitä tieteelliseen tutkimustyöhön liittyviä kysymyksiä.

a) Kansanrunouden kerääminen

Heti Eestin vapauduttua saksalais miehityksestä Tarton yliopisto järjestettiin uudelleen, eri puolille joutuneet opettajat koottiin jälleen yhteen, opetushuoneistot kunnostettiin, yliopiston ympäri maata hajoitettut opetusvälineet ja omaisuus kerättiin laitoksen suojiin ja opinnot aloitettiin jo syksyllä 1944. Suurella rohkeudella ja antaumuksella alettiin jatkaa paljon kärsineen yliopiston toimintaa. Muiden uusien oppituiolien mukana aloitti toimintansa myös kansanrunouden oppituioli, jonka tehtäväksi jäi kansanrunousopetuksen järjestäminen sekä tieteellisen työn alullepaneminen ja suorittaminen Tarton yliopistossa.

Myös Kirjallisuusmuseolla oli vuosina 1944 ja 1945 paljon puuhaa evakuoitun omaisuuden takaisin tuomisessa ja järjestelemissä.

Kansanrunouden kerääminen on sen tieteellisen tutkimisen välttämätön osa sitäkin suuremmalla syyllä,

että tutkimuksen tärkeimpänä lähteenä on itse kansa ja tutkijan analysoivan tarkkailun kohteena kansan luomus, joka jatkuvasti muuttuu. Kansanrunousaineiston kerääminen kuuluu tietenkin varsinaisesti Kirjallisuusmuseon kansanrunousosaston tehtäviin, mutta kansanrunoutta opiskelevien ylioppilaidenkin on vähintään kahden viikon ajan kerättävä sitä heille osoitetuilta paikkakunnilta ja heille annettujen tehtävien mukaisesti, koska tämä työ liittyy kiinteästi heidän opiskeluunsa. Tieteelliseen työhön on nyt saatu opiskelijoita mukaan enemmän kuin koskaan aikaisemmin, ja he ovat liittyneet Tarton yliopiston ylioppilaiden tieteelliseen yhdistykseen. Tieteellisessä työssä on turvauduttava myös kansaan, koska juuri se on luotettavin ja ehtymättömin tiedon lähde.

Folkloreaineiston keräämisessä huomioidaan kolme seuraavaa vaihetta:

1. Talteen kerätään aktiivisessa käytössä oleva kansan luomus niin kansanrunouden eri lajeina kuin tyyppeinäkin.

2. Tutkitaan kansanrunoutta, joka on jo hävinnyt käytöstä, mutta elää vielä kansan muistissa joskin vain katkelmina.

3. Kolmatta vaihetta ei enää kyetä seuraamaan muistivaraisena, vaikka se on ennen kulkenutkin elävänä kansan suussa. Siitä on nyt löydettävissä tietoja vain käsikirjoituksista ja teoksista. Niinpä kansanrunouden kerääjä ei tässä suhteessa kykene muuta kuin toteamaan, ettei haettua ole löytynyt. Niinpä maakunnista, joista Kreutzwald vuonna 1824—1828 kirjoitti muistiin hyviä kansanlauluja, vuonna 1953 suoritetussa jälkikieruussa ei enää ole löydetty jälkeäkään näistä laulutyypeistä.

Näiden tehtävien mukaisesti keräystyöhön on vedetty mukaan myös ylioppilasnuorisoa, joka tuntee suurta kiinnostusta kansantaiteseen ja jonka keskuudesta neuvostovallan aikana on versonnut monia huomattavia nuoria folkloristeja. He ovat aloittaneet työnsä jo ylioppilasaikana erikoisen kiinnostuksen herätessä tähän tieteen haaraan silloin, kun he käytännöllisessä työssään joutuivat kosketuksiin kansantai-

teen kanssa. Nykyistenkin opiskelijoiden joukossa on monia nuoria kykyjä, joista näyttää kehittyvän hyviä työntekijöitä. Se on tähän mennessä nähty tekstien ja sävelmien keräämisessä ja kootun aineiston tutkimisessä.

Kansanrunoutta koottaessa on työskennelty kahden eri tehtävän suorittamiseksi.

1. Työntekijät on lähetetty keräämään kansanrunoutta juuri niille seuduille, joilla kansanrunous vielä nytkin elää ja sitä yleisesti käytetään (Kihnunsaari, Setunmaa). Näin siitäkin huolimatta, että näillä seuduilla on jo aikaisemminkin suoritettu tuloksellista keräystä. Uudet, nykyajan vaatimuksia vastaavat muistiinkirjoitetut kansanrunousaineistot ovat antaneet paljon uutta, ja niiden vertaaminen aikaisempiin muistiinpanoihin on suonut mahdollisuuden niiden muutosten arvioimiseen, joita tällä välin on tapahtunut.

2. Opettajia ja opiskelijoita on lähetetty monografiiseen keräämis- ja tutkimustyöhön niille paikkakunnille, joilta saattaa löytyä lisäaineistoa parhaillaan suoritettavaan tutkimustyöhön. Näissä tapauksissa aineiston kerääjä on varustettu alaa koskevalla kyselykaavakkeella, jota hänen on täytynyt käyttää ohjeenaan hänelle määrätyllä paikkakunnalla. (Itä-Eestiin on tehty kymmenkunta retkeä Kalevipoegin aineksien keräämiseksi Kalevipoeg-tutkimuksia varten; Pohjois-Eestin Haljalan kihlakunnassa on koottu aineistoa kansanlaulukokoelmaa valmisteltaessa jne.).

Keräämistyötä on suoritettu niin yksityisiä kerääjiä kuin kokonaisia retkikuntiakin lähettämällä, jolloin kullakin retkikunnan jäsenellä on ollut suoritettavanaan oma tehtävänsä. Moniin — ns. kompleksiretkiin — ovat osallistuneet monien eri alojen edustajat. Sellaisia matkoja on Kalevipoegin tarujen etsimistarkoituksessa suoritettu mm. Tarton ja Rakveren tienoille, Kihnuun, Setunmaalle. Näihin retkikuntiin on osallistunut Tarton yliopiston, Kirjallisuusmuseon ja Tiedekatemian työntekijöitä.

Näillä retkillä on käytetty enemmän kuin koskaan ennen erilaisia laitteita ja kojeita. Kansanrunouden

Satujen kertojat Obinitsassa Setunmaalla.

kerääjien oli aikaisemmin työsssänsä turvauduttava vain paperiin ja kynään sekä vähän myöhemmin valokuvauskoneeseen ja fonografiin sävelmiä muistiinpannessaan. Vuodesta 1948 lähtien he ovat voineet jo käyttää magnetofonia ja vuodesta 1954 alkaen elokuvakameraa. Kihnunsaarella filmattiin vuosina 1954—1956 häämenoja. Tämän menestyksellisen työn tuloksena on syntynyt folkloristis-etnografinen elokuva, joka on

sansävelmien kerääjiltä, että heidän on seurattava säveltä laulun alusta loppuun saakka eikä tyydyttävä sen seuraamiseen vain parissa ensimmäisessä säkeistössä tai säkeistöryhmässä ja kirjoitettava muistiin kunkin säkeistön ja säkeistöryhmän sävel. Näin onkin tapahtunut Tarton yliopiston suorittamassa keräystyössä aina vuodesta 1949 lähtien. Kokemus on osoittanut, että laulaja saattaa erinäisistä syistä tehdä lauluihin (sävelmiin) samankin laulun aikana muutoksia korostaen joitakin sanayhdistelmiä, yrittäen saada sävelen sopimaan tavujen lukumäärään tai muuttaen intonaatiota sisällön mukaisesti (esittäen iloa tai surua, kysyen tai huudahtaen jännityksen kohotessa kertovassa laulussa jne).

b) Rekisäkeistöinen (vanha) kansanlaulu

Tavallisesti — eräitä poikkeuksia lukuunottamatta rekisäkeistöinen (vanha) kansanlaulu muodostuu nelipoljentoisista trohheilisista säkeistöistä, jolloin ne eivät ryhmytä säkeistöiksi, vaan kerron (parallelismin) ryhmiksi. Kerronryhmässä saattaa olla 2—10 säkeistöä säkeistön jakautuessa joskus myös kahdeksi kerronpuoliskoksi. Eräissä — niinsanotuissa yksinäisissä säkeistöissä — ei ole parallelismisäkeistöjä. Suurin osa rinnakkaisryhmistä on kuitenkin kaksi- tai kolmisäkeisiä. Kansanlaulu muodostuu kolmesta erottamattomasta komponentista: sanoista, sävelestä ja esitystavasta.

Eestin kirjallisuuden ja kansanrunouden oppituolin työntekijät ovat yhdessä opiskelijoiden kanssa yrittäneet selvittää Eestin parallelismin sisällöistä ja rakenteellista funktiota havaiten, että lyyrillisten ja lyyrillis-eepilisten laulujen parallelismeissa — kertosäkeissä — on suuria eroavaisuuksia. Lyyrillis-eepillisissä lauluissa, joissa ensi sijalle asetetaan aihe, toiminta tai jonkun tapauksen kuvaaminen, käytetään useimmiten kaksi- tai kolmisäkeistöisiä parallelismiryhmiä, mutta sangen usein myös yksisäkeistöisiä. Lyyrilliset laulut ovat rinnakkaissäkeistöjensä puolesta rikkaimpia, varsinkin sellaiset, joissa kuvataan mielialoja. Rinnakkaisäkeistöjen jatkuvalla käytöllä annettua kuvaa ikäänkuin voimistetaan ja annetaan erilaisia ajatusvivahteita.

Esimerkiksi:

Löpe, löpe, põllukene,
vähene sa, väljakene,
saa otsa, saarekene,
kuule, kulla nurmekene.

(pääsäkeistö)

(rinnakkaissäkeistöt)

Kui ei löpe, siia jätan:
siia jätan sirgu süüa,
sirgu süüa, virbe viia,
virbe viia, kärbe käia,
siia kure kummardada,
siia lōo lōõritada,
pääsukesel peale tulla,
mõtusel mune muneda,
tedrel teha pesada.

(pääsäkeistö)

(rinnakkaissäkeistöt)

Suuria eroavaisuuksia ilmenee myös alueellisessa kansanlauluperinteessä laulun sisällöstä riippumatta. Niinpä suurten kerronryhmien (nelisäkeisten ja suurrempien) esiintyminen lauluissa on Etelä-Eestissä harvinaisempaa, mutta kaksi- ja kolmisäkeisten parallelismien esiintyminen yleisempää.

Vanhan kansanlaulun tunnusmerkkinä on myös alliteratio ja assonanssi, toisin sanoen sanan alkukerakkeiden ja ääntiöiden samanlaisuus. Sitä käytetään kaunistusmenetelmänä, mutta se vaatii myös sanojen erikoisvalintaa säkeistöön, koska sanojen täytyy perussanasta riippuen alkaa samalla ääntiöllä tai kerakkeella: vähene sa väljakene; saa otsa saarekene; kuule, kulla nurmekene.

Näin ollen parallelismi, alliteratio ja assonanssi ovat vanhojen kansanlaulujen rakenteessa konstitutiivisiä ilmiöitä.

Vanhoille kansanlauluille ovat ominaisia myös kielen arkaismit. Tietyt arkaistiset, yleisestä kielenkäytöstä puuttuvat muodot säilyvät vain kansanlauluissa — kaikkialta muualta ne ovat jo hävinneet. Eräs huomiotsija on 19. vuosisadalla sanonut Eestin kansanlaulujen kielestä, että eestiläisen on taidettava kolmenlaista kieltä: se, mitä hän itse puhuu, kansanlauluissa esiintyvä kieli ja lisäksi vielä se kieli, jota kirkoissa käyte-

tään. Kirkossa käytetty sanasto ja fraseologia eroavat tuntuvasti yleisesti käytetystä puhekielestä (Eestin eri murteetkin huomioonottaen). Myös eri laulajien kielenkäytössä on tiettyjä eroavaisuuksia.

Seuraavassa nämä ilmiöt nähdään vastaavalla tavalla merkittyinä:

Oh seda **endist(a)** elu(da),
kallist kasvupõlvekest(a),
kui ma **kallis kasva(ne)sin**,
mari maast(a) tõuse(ne)sin,
angervaks üles ajasin!
Kasvin kui **kanep** ajas(sa),
sirgun kui **sibul** salus(sa),
pikk(a) **putk(e)** **puu** vilu(la).

Kes meid kuuleb laul(e)ma(ie),
laul(e)ma(ie), **luulema(ie)**,
see ütleb ilul olema,
rõõmupäevi(da) **pidama**.
Suu laulab, süda muretseb,
silmad **vett(a)** **veeretella**,
pale laseb laine'(e)id(a),
kulmud **kullatilk(e)meid(a)**.

Suppeampia tutkielmia on kirjoitettu alliteratiosta, joskin sillä alalla on vielä runsaasti tutkittavia ongelmia.

Vanhojen kansanlaulujen sävel on primitiivinen. Se käsittää yhden tai pari säkeistöä ollen suurimmalta osaltaan resitatiivinen. Parhaiten on tutkittu Kihnunsaarta (I. Ryytel, U. Kolk), jolta löydetyt sävelet ovat vanhoja ja primitiivisiä. Kihnun sävelmien tutkiminen tarjoaa avaimen eestiläisten kansansävelmien ymmärtämiseen.

Myös esitystapa on omalaatuinen. Silloin, kun kysymyksessä on ollut yhteislaulu, on laulaminen tavallimminkin tapahtunut näin: esilaulaja — joku parhaista lauluntuntijoista — on laulanut säkeistön, minkä jälkeen mukana laulajat ovat yhtyneet hänen lauluunsa kuudennesta tai seitsemännestä tavusta lähtien kerra-

ten sitten koko säkeistön. Tällainen laulutapa on johtunut siitä, että laulun sanat ovat hyvin vaihtelevia ja jokainen laulaja saa käyttää jonkun verran muista eroavaa muunnelmaa. Siksipä on ruvettu tarvitsemaan laulun- eli kuoronohjaajaa. Hänen tehtävänä ei ole pelkästään laulun sanojen yhtenäistäminen, vaan myös mielialan ja disposition määrääminen. Vanhaa kansanlaulua viljellään vielä runsaasti Kihnunsaarella ja Setunmaalla, muualla tämä perinne on jo hävinnyt.

Tarton yliopistossa suoritetuista rekisäkeistöisten kansanlaulujen tutkimuksista ansaitsee maininnan **V. Pinon** tutkielma *Eestin maaseutuyhteiskunnan sosiaaliset vastakohtaisuudet kansanlaulujen pohjalta katsottuna*. Siinä käsitellään erästä renkilauluryhmää, jonka keskeisin tyyppi on «Renki lähtee pois talosta». Erikoista huomiota tässä tutkielmassa on kiinnitetty Eestin historian siihen ajanjaksoon, jolloin sellainen laulu yleensä saattoi syntyä ja jolloin renki saattoi parantaa olojaan uhkaamalla lähteä pois talosta. Isännän ja rengin välinen selkkaus koski useimmiten ruokaa, palkkaa tai liian raskasta työtä. Erittäin hyvin tätä tilannetta valaisee laulu. Historialliset olosuhteet huomioiden näyttää todennäköiseltä, että tällainen laulu on saattanut syntyä feodalismien pulakauden alkuaikoina — 18. vuosisadan ensipuoliskolla tai paremmin 18. vuosisadalla.

18. vuosisadan lopulla sosiaaliset ristiriidat esiintyivät talonpoikaiston keskuudessa jo hyvin kärkevinä. Tarkasteltavanamme oleva renkilauluryhmä antaa tyyppillisimmän kuvan isännän ja rengin välisistä suhteista, muttei kaikista yksityiskohdista. Isäntä ja renki ovat renkilauluissa aina vastakkain, kamppaillen keskenään. Juuri tällaisen asettelun kautta laulu kuvaa heidän luonteitaan, tekojaan ja suhtautumistapojaan, jotka ovat joka suhteessa vastakkaiset. Kansanlauluissa annetut luonnekuvat ovat jyrkästi vastakohtaiset: isäntäväki on itära, laiska ja ilkeä, renki taas ahkera ja oikeudenmukainen. Työn teettäminen väkijoukolla, huono ruoka ja vaatetus ja töykeä kohtelu nostattavat rengin vastarintaan. Renki hautoo mielessään kostonsuunnitelmia ja toteuttaakin ne.

Lauluryhmää eriteltäessä päädytään sellaiseen johtopäätökseen, että se on saanut alkunsa talonpoikaiston keskuudessa patriarkaalisten olosuhteiden rappeutumisen pohjalta syntyneistä yhteiskunnallisista vastakohtaisuuksista ja että lauluryhmän pääasiallisena sisältönä on sen mukaisesti toisilleen vastakkaisten osapuolten välinen kamppailu.

Analysoimistyössä on turvauduttu kansanlaulun kaikkiin eri komponentteihin — laulun taiteellisuuteen, ts. runollisuuteen, ja kielikeinoihin. Samalla on eritelty myös laulun musikaalista puolta. Täten on vakuuttavasti todistettavissa, että rekisäkeistöinen renkilaulu on taidekeinoin esitetty yhteenveto työtätekevien ja riistettävien joukkojen yhteiskunnallisista aatteista. Lisäksi tässä tutkielmassa on yritetty ajatusta siitä, että laulun tai lauluryhmän syntymäaika määriteltäessä on pidettävä johtolankana historiaa.

Toisena rekisäkeistöisten kansanlaulujen tutkielmana on mainittava **J. Peeglin** kandidaatin väitöskirja *Vanhojen eestiläisten kansanlaulujen kielen morfologia*, jossa kansanlaulujen perinpohjaisen kielellisen luonnehtimisen ohella yritetään esittää keinoja kansanlaulujen lokalisoimis- ja leviämisteiden löytämiseksi. Viimeksimainittu ala tarjoaa suuria mahdollisuuksia hedelmälliselle työlle.

Tarton yliopiston julkaisussa on saatettu julkisuuteen myös **E. Laugasten** tutkielma *Arkaismit Eestin rekiviisujen kielenkäytössä*, joka on kirjoitettu käytännöllisiä näkökohtia silmälläpitäen.

Erilaisia tutkimuksia on suoritettu kansanlaulajien suhteen. Erikoisen tarkastelun kohteeksi on tällöin otettu heidän ohjelmistonsa, jolloin on seurattu, kuinka omintakeista kunkin laulajan ohjelmisto on, miksi toiset laulajat esittävät eepillisiä, mutta toiset taas etupäässä orpolapsen-, hää- ja muita lauluja, missä määrin laulaja kehittää perinnettä, kuinka paljon hän sitä mukailee ja muuttaa, minkä perusteella hän tekee muutoksensa ja missä määrin kansanlaulajan ohjelmistossa on tahallisia ja satunnaisia muutoksia. Tässä tarkoituksessa on suoritettu eräitä tarkkailuja. Niillä seu-
duilla (Kihnunsaarella), joilla kansanlauluja vielä tava-

taan, on pitempien tai lyhyempien määräaikojen kuluttua kirjoitettu muistiin samoja lauluja, jolloin niihin ilmestyneistä lisäyksistä nähdään, minkälaisissa olosuhteissa laulua on esitetty. Eräitä mainioita havaintoja on tehty häämenojen filmaustilaisuudessa, jossa laulajia oli tavallista runsaammin koolla ja jossa heidän lauluissaan oli sama tunne kuin todellisissa häissä, toisin sanoen vallitsi sellainen tunnelma kuin he esittäisivät laulujaan aivan tavallisissa olosuhteissa. Monet filmaajat olivat osallistunut oikeisiin kihnulaishäihin, joten he saattoivat tehdä vertailuja. Saareltä löytyy vielä seitsemän naista, jotka pystyvät esiintymään esilaulajina. Mukanalaulajia on hiukan enemmän, mutta kaikki he ovat jo keski-ikäisiä tai vanhempia naisia.

Siitä huolimatta, vaikka yleinen käsitys, jonka mukaan eestiläisten rekisäkeistöjen tapaisia kansanlauluja laulavat pääasiallisesti vain naiset, on pohjimmiltaan aivan oikea, on miehilläkin ollut huomattava osuus laulujen sepittämisessä ja esittämisessä. Onhan eestiläisten kansanlaulujen joukossa paljon miehille kuuluvia orjuudenaikaisia lauluja, monien laulutyyppien käsitellessä moisionvarkautta ja voudin vastustamista. Lisäksi miehet ovat laulaneet häissä ja Martinpäivänä sekä esittäneet eräitä muitakin kansanlauluja. Uusien runomittaisten laulujen sepittäjien ja esittäjien joukossa miehet ovatkin jo enemmistönä.

Eräitä tutkielmia on kirjoitettu manalle menneistä laulajista (Puru Liisu Etelä-Eestissä, Aia Vana eli Liis Alas Kihnussa ja Mai Kravtsov Kuusalussa).

Seuraavassa esitämme eräitä heitä koskevia huomioita.

O. Niinemäki on tutkinut lähemmin kihnulaisen laulajan **Liis Alasin** lauluperintöä. Häneltä on kirjoitettu muistiin lauluja vuosien 1907—1937 välisenä ajanjaksona. Liis Alas on suhtautunut perinteelliseen lauluun sangen vapaasti, muuttaen niissä eräitä osia enemmän, eräitä vähemmän. Eri aikoina muistiin kirjoitetuista laulunsanoista löytyy paljon muutoksia. Muistiin kirjoitetut sanat eivät ole olleet samanlaiset edes silloin, kun samaa laulua on esitetty kahdesti samana päivänä.

Hänen laulunsanoissaan on satunnaisia muutoksia vähän, mutta tahallisia sitä enemmän. Unohtamisella niissä ei ole mainitsemisenarvoista merkitystä, mutta sensijaan häneltä löytyy lauluja, joita hän on myöhäisimmissä toisoinnoissaan kehittänyt edelleen.

Suurella myötätunnolla hän on esittänyt orpo- ja rakkauslaulujaan, mihin on vaikuttanut hänen elämäntarinansa. Erikoisesti huomio kiintyy Liis Alasin lyyrillis-eepillisten laulujen runsauteen. Eräs hänen suurimman suosion saaneista lyyrillis-eepillisistä lauluistaan on laulu «Harjan etsintä»:

Ei ole aega pääval veerda:
Pää soeb sulaste päida,
Kammib karjalaste päida,
harib päida armetumail,
piirab pitka neiu peada,
laamib neiu lakkasida.

Tämäkin laulu käsittelee oikeastaan orpolapsi-aihetta.

On merkillepantavaa, että hänen lyyrilis-eepilliset laulunsa ovat ehjiä kokonaisuuksia, ajatukseltaan selviä ja muotopuhtaita.

Hän vaihtelee johdantosäkeistöjä aina sen mukaan, kenen puoleen hän laulaessaan kääntyy.

Niinpä orpolapsen laulun «Äidin haudalla» hän on saattanut alkaa milloin sanoilla Anne, pieni siskoseni, milloin taas sanoilla Mari, pieni siskoseni.

Samalla tavalla laulutekstiin sovitetaan myös olosuhteisiin sopivat konkreettiset säkeistöt.

Liis Alas on sepittänyt vähän uusia säkeistöjä. Enimmäkseen kysymys on muualta lainatuista lauluista, joiden säikeistöryhmää hän sijoittaa omalla tavallaan, lisää niihin sanoja muista lauluista tai jättää sanoja pois. Kontaminaatio ja uusien säikeistöryhmien lisääminen on toisinaan vaikuttanut uuden laulutyyppin syntymiseen.

Liis Alasin lauluohjelmisto osoittaa laulajan olleen persoonallisuus, joka eroaa muista saman alan laulajista.

Liis Alas oli luonteeltaan hyvin sydämellinen, ja paljon kärsineenä ihmisenä myötätuntoinen toisia kohtaan, vilkas ja hyvin suggestiivinen esiintyessään.

Laulajan omaperäisyyttä ei osoita pelkästään laulujen valinta, vaan myös niiden taiteellisessa tarkoituksessa suoritettu muokkaaminen ja muuttaminen. Tätä tietä lahjakas laulaja valaa lauluihin omia ajatuksiaan. Onhan selvää, että kullakin laulajalla on erikoistai-pumuksia lauluja valitessaan.

H. Kokamäki on kirjoittanut laajan tutkielman kuu-salulaisen laulajan **Mai Kravtsovin** lauluista. Häntä luonnehditaan siinä laulujensa perusteella lauluperin-teen luovaksi soihdunkantajaksi ja kehittäjäksi taiteel-lisena kykynä. Lauluohjelmiston vertaaminen paikka-kunnan lauluperinteeseen auttaa laulajan luonteen, laulunsanojen muuttamistavan ja tällä alalla esiinty-vien lainmukaisuuksien selville saamista.

Mai Kravtsovin laulut ovat rakenteeltaan loogillisia sekä ajatuksiensa ja sanojensa puolesta selviä ja täs-mällisiä. Niistä ei löydy unohtamisesta johtuvia auk-koja eikä satunnaisia erehdyksiä. Soveltaessaan lau-luja uusiin olosuhteisiin ja antaessaan lauluille uusia ajatuksia hän on useimmiten turvautunut laulujen yhdistämiseen. Kontaminatioiden ja interpolaatioiden käyttämisen vuoksi hänestä tuli kansanlaulujen huomattava kehittäjä ja täydentäjä. Tärkeä sija hänen lau-luissaan on improvisatiolla.

Lyhyenä yhteen vetona esitämme tässä eräitä havain-toja kansanlaulajasta ja hänen lauluteksteistään yleensä.

Kansanlaulun muuttamisen suhteen kansanlaulajaa on pidettävä luovana tekijänä, joka tietoisesti muutte-lee tuntemaansa tekstiä. Sovelluttaminen tapahtuu tilanteen mukaisesti, ja se on pääasiallisin ja merkityk-sellisin muutoslaji. Vanhentuneet ja vieraiksi käyneet tekijät jätetään pois korvaten ne uusilla ja sopivim-milla.

Samoista syistä tapahtuu tekijöiden eli elementtien uudelleensovitus. Kansanlaulajalla on tosin kuulija-kunnassaan ja mukanalaulajissaan valvojansa ja suunnanosoittajansa, mutta ne eivät pysty suoranaisesti

Laulaja Mai Kravtsov Kuusalusta.

mitään muuttamaan — sen kykenee suorittamaan vain eräs heistä, laulaja. Kaikkien muiden yläpuolelle saattaa kohota voimakas ja luomiskykyinen laulaja, joka pystyy vaikuttamaan ja saamaan hyväksymisen ajatukselleen. Voimakkaana laulajapersoonallisuutena on pidettävä sellaista laulajaa, joka kykenee tekemään muutoksia perinteelliseen luomukseen ja saa kuulijansa

eläytymään toiveisiinsa ja mielialoihinsa. Hän käyttää tähän improvisoivaa kykyään. Kansanlaulaja kykenee tulkitsemaan kansanjoukkojen ajatuksia ja unelmia vuosisatojen läpi eläneillä perinteellisillä taidekeinoilla. Hän ei piirrä nimeään minkään luomuksen alle eikä ikuistuta henkilöisyyttään *expressis verbis*, mutta hänen laulunsa valoittavat hänen henkilöisyyttä koko tietyn alan lauluperinteen taustaa vasten katsottuna. Kansanlaulaja on taiteilija, joka edustaa perinnettä ja kykeneepä siihen itsekin eläytymään. Näin ollen on väärin pitää laulajaa vain passiivisena välipylväänä, kuten tähän asti yleisesti on tehty. Hänen merkityksensä on kuitenkin suurempi, sillä hänen suorittamansa työ on luovaa eikä pelkästään jäljittelevää. Useampien laulajien osallistuminen laulamiseen tiivistää ja rikastuttaa alkuperäistä tekstiä niin muotoon kuin sisältöönkin nähden. On tullut tavaksi puhua siitä, että laulu hioutuu tässä prosessissa jalokiven tavalla. Onkin aivan oikein, että kansan tekemiä korjauksia kansanrunoteksteihin — sen suullisesti suorittamia korjauksia ja hiontoja — nimitetään hionnaksi. Samoin kuin meren aallot hiovat kivet sileiksi, samoin sukupolvet ja ihmisryhmät karsivat kansanlauluista pitkien aikojen kuluessa kaiken tarkoituksettoman korostaen selvemmin kaikkein tyyppillisintä ja korvaten vähemmän onnistuneet ilmaisut paremmilla. Tekstiä korjaavat monet laulajat ja kertojat, he ovat kuin kiviä hiovat meren aallot. Se muistuttaa omaperäistä luovaa sulatusuunia, voimakasta ja johdonmukaista. Sitä hallitsevat lainmukaisuudet, jotka jokainen kansanjoukosta nousut laulaja on omaksunut aivan kuin itsestään ja joihin vieraan on hyvin vaikea eläytyä.

Juuri siitä sitten johtuukin, ettei kukaan kirjailijoista (lukuunottamatta Kreutzwaldia, joka on «Kalevi-poegissa» esittänyt eräät kohdat erittäin hyvin) ole onnistunut tarpeeksi eläytymään kansanlauluihin niitä hyväksi käyttäessään. Ne vähäisetkin yritykset, joita on tehty kansanlaulajien tutkimiseksi, osoittavat, että jokainen huomattavampi laulaja on persoonallisuus. Tällaisten tutkimusten jatkaminen näyttää asianmukaiselta.

Kansanlaulajiin kohdistuvien tutkimusten tehtävänä on myös selvittää, ketä on pidettävä laulajina ja ketä ainoastaan mukana laulajina.

Kansanlaulutekstien muuttamista tapahtuu vain ahkerassa käytössä oleviin lauluihin nähden (ensi vaiheessa) muutosten ollessa tietoisia sekä kasvatuksellisesti ja esteettisesti perusteltuja. Niinpä laulaja saattaa aivan tietoisesti jättää säkeistöryhmiä pois (elisio), muuttaa niitä (emendatio), kiilata väliin (interpolatio) tai yhdistää sisältönsä puolesta toisilleen läheisiä aiheita yhdeksi kokonaisuudeksi (kontaminatio). Tarton folkloristien eräänä tärkeimpänä tehtävänä on tutkia, minkälainen osuus kansanlaulajalla on laulumuunnoksissa, jotka ovat syntyneet taidenäkemyksellisistä syistä. Tämä koskee sekä sanoja että säveltä. Asiasta on valmistumassa U. Kolkin kandidaatin väitöskirja, joka valaisee kysymystä ainakin eräästä näkökulmasta katsoen.

Samoin on nyt tekeillä tutkimusteos Eestin kansanlaulujen eri lajeista.

Viime vuosina on kansanlaulujen leviämiskeinoja tutkittaessa alettu metoodisena keinona käyttää systemaattisesti paikkakuntien nimien muuttumista laulumuunnoksissa. Tällä alalla suoritettut tutkimukset osoittavat, että varsinkin tuntemattomat nimet muunnetaan tai korvataan toisilla nimillä. Tällöin saattaa muunnelmissa esiintyä rinnakkain alkuperäisiä ja uusia nimityksiä. Tällainen nimien muuttuminen onkin tietynlainen tienviitta kansanlaulujen leviämisteitä tutkittaessa. Paikkakuntien nimet tarjoavat näin ollen runsaasti mahdollisuuksia kansanlaulujen leviämisteiden selvittämiseksi.

Erikoisen maininnan temaattisen kansanlaulututkimuksen alalla ansaitsee **H. Ernesaksin** tutkielma *Elonkorjuulaulut*. Siinä on laulujen analysointi suoritettu tietyn aikakauden ja tiettyjen kansantapojen taustaa vasten.

Erikoiskysymyksiä käsiteltäessä ansaitsee huomion myös eestiläisistä kansanlauluista löytyvien arkaististen ja harvinaisten sanojen sanasto, joka on parhailaan valmistumassa sisältäen noin 11 000 sanaa.

Oman luokkansa tässä tutkimustyössä muodostaa kansanlaulujen funktionaalisuus. Tutkiessaan setukaisten kansanlauluja V. Pino on todennut, että eräät leikkilaulut ovat muuttunut tavallisiksi lyyrillisiksi kansanlauluiksi vielä senkin jälkeen, kun leikki on jo joutunut unhoon. K. Bücher on puolestaan havainnut, että erilaisiin tarkoituksiin seipitetyt laulut ovat muuttuneet työlauluiksi.

E. Laugaste valaisee kansanrunouden metodisia lähtökohtia kirjoituksessaan, joka on 1946 julkaistu Loomingissa.

Kansanlaulututkimus on suuri ongelma, jonka ratkaiseminen vaatii erilaisten laulutyyppien tutkimista. Tällöin ei laulutyyppin historiaa tutkittaessa pidä jättää syrjään myöskään muita sille läheisiä tyyppisiä. On tutkittava ja analysoitava koko jaksoa, kuten V. Pinon kokemukset renkilaulujen tutkimisen alalla osoittavat.

c) Runomittainen (uudempi) kansanlaulu

Runomittainen (uudempi) kansanlaulu eroaa sangen suuresti rekilaulusäkeistöisestä. Se on syntynyt ja sitä on käytetty myöhemmin ja muodoltaankin se on toisenlainen kuin rekilaulu. Se on vapaa vanhan kansanlaulun konstitutiivisista elementeistä, nimittäin parallelismista ajatusten ja mielialojen tulkinnassa sekä säkeistöjen ryhmittelyssä samoin kuin myös alliteration johdonmukaisesta käyttämisestä. Sensijaan säkeistöt ryhmittyvät stroofeiksi. Tällöin on järjestävänä tekijänä jo runomitta. Runomittaiselle kansanlaululle on ominaista säkeistöjen ja rytmin monipuolisuus sekä se, että sillä on yleisen sävelmän tai lauluryhmien sävelen sijaan oma sävelensä. Myös kieli ei ole arkaillinen. Esilaulajan ja kuoron vuorottelu esitetäessä ei ole samanlainen kuin rekiviisuissa ja kansanlauluissa. Laulu on enimmäkseen yhteislaulu.

Uusi kansanlaulu on nähtävästi syntynyt 18. vuosisadan lopulla, alkaen 19. vuosisadan ensi puoliskolla levitä kaikuen paikatellen rekiviisujen rinnalla ja syrjäyttäen ne hyvin nopeasti. Rehevän sanankäytön ja

aiheensa ajankohtaisuuden ansiosta moni runomittainen kansanlaulutyyppi on saanut jopa koko maata käsittävän kaikupohjan. Runomittaisten kansanlaulujen sisältönä ovat paljon realistisemmin nähdyt tapahtumat kuin rekilauluissa — kaukaisemmat ja lähiympäristön sekä kotikylän päiväntapahtumat ja erotiikka. Niihin kuuluu myös kansainvälisiä sentimentaalisia ballaadeja muista kielistä käännetystä kansanrunoudesta. Hyvin usein niissä käsitellään sosiaali- ja sivistysaiheita, mm. kamppailua erilaisia seuroja vastaan, kirkon- ja kirkonisien kysymyksiä, samoin kansanousua vuoden 1905 vallankumouksessa, työläisten lakkoja, moisiodien polttamista jne. sekä myöskin sotien ja vallankumousten heijastumista, 19. vuosisadan siirtolaisuusaiheita jne.

Runomittaisesta kansanrunoudesta heijastuu myös ensimmäinen maailmansota, ja erittäin runsaasti rintamamieslauluja löytyy toisen maailmansodan ajalta.

Usein runomittainen kansanlaulu on syntynyt kuvaamaan päiväntapahtumia hävitäkseen yhdessä siinä kuvattujen ilmiöiden kanssa.

Olemme kiinnostuneita siitä, miten kansanjoukot ovat suhtautuneet lauluissaan ja lauluillaan kaikkiin tällaisiin tapahtumiin, minkälaisia taiteellisia ilmaisukeinoja ne ovat löytäneet ajatustensa ja elämystensä tulkitsemiseksi ja kuinka tehokkaita ilmaisukeinoja kansa on löytänyt taistelussaan sortajia ja valloittajia vastaan.

Eestiläisen runomittaisen kansanlaulun alalla suoritettut tutkimukset auttavat valaisemaan kansanjoukkojen ajatuksia ja mielialoja sekä taistelun kehitystä 19. ja 20. vuosisadalla. Näitä kysymyksiä käsittelee myös Tarton yliopistossa valmistunut **Y. Tedren** tutkimus *Talonpoikaistaistelun kuvaaminen 19. vuosisadan aikaisissa eestiläisissä runomittaisissa kansanlauluissa*, jossa analysoidaan pääasiassa laulusikermää Eestiläisen miehen valitus, joka kertoo ns. Pyhäjärven sodasta 1841, sen syntyvaiheista ja syistä, sekä lisäksi renkilauluja. Samaa aihetta tekijä on kehitellyt Eestin tiedeakatemiassa puolustamassaan väitöskirjassa. Uusimassa kansanrunoutta koskevassa teoksessaan tekijä käsittelee uudemman kansanlaulun leviämistä niin

muistivaraisesti kuin myös käsikirjoitusten ja lauluvihkosten avulla.

Runomittainen kansanlaulu vaatii osakseen entistä suurempaa huomiota. Tutkimustyötä suoritettaessa joudutaan selvittelemään myös sitä, miten taidekirjallisuus on vaikuttanut runomittaisen kansanlaulun kehitykseen. Rekilaulut eivät nosta esille tällaista ongelmaa.

Kansanlaulun tutkiminen merkitsee sitä, ettei tekstin ja esitystavan tutkimisen ohella unohdeta kansanlaulun kolmatta komponenttia, säveltä. Kansanlaulutyyppien tutkiminen edellyttää tutkimuksen ulottamista myös säveleeseen. Tämä seikka on huomioitu kaikissa neuvostovallan aikana suoritetuissa tutkimuksissa (Pino, Tedre, Kolk).

Myös eestiläiset kansansävelmät ovat tutkimuksen kohteena. Eestiläistä kansanmusiikkia ovat tähän mennessä menestyksellisesti tutkineet A. Launis ja A. O. Väisänen. Kirjallisuuseumion kansanrunousosaston johtaja **H. Tampere** on kirjoittanut muutamia artikkeleja ja julkaissut teoksensa *Eestiläisiä kansanlauluja säveleineen* I ja III osan. Tulevaisuudessa ilmestyy vielä kolme osaa aiheittain ryhmiteltynä. Teoksessa *Eestin kansan etnillisestä historiasta* Tampere kirjoittaa eräistä eestiläisten etnillisen historian kysymyksistä muistitiedon varassa säilyneen kansantaiteen valossa, jossa käsitellään eestiläisten kansanlaulujen säveltyyppien esiintymistä ja laulajia noin tuhannen vuoden ajalta.

Tarton yliopiston opiskelija I. Ryytel on kansansävelmien alalla erinomaisesti analysoinut Kihnun ja Ruhnun kansansävelmiä samoin kuin myös kaikkein alkeellisimpiä sävelmiä. Vuonna 1957 hän on julkaissut eestiläisessä sanomalehdistössä ja koko maata käsittävässä julkaisussa *Sovetskaja muzika* yhteenvetoja suorittamistaan tutkimuksista. Lisäksi häneltä on ilmestynyt kahden uudemman kansanlaulusävelmän tutkimus, joista toinen käsittelee laajalti tunnettua laulua *Kallis Mari*.

d) «Kalevipoeg»

Jokainen kansalliseepos on kahden eri tekijän yhteistyön tulos. Kansa antaa aineistoksi luomuksensa, joista kirjailija sitten luo yhtenäisen kokonaisuuden. Kirjailija saattaa muunnella ja muutella kansanomaisia aineksia sekä antaa teokselle oman ideologiansa mukaisen suuntauksen. Kreutzwald on koonnut Kalevipoegin kansan muistissa säilyneistä taruista, jotka on puettu runomuotoon kansan muisteleman urhon saadessa kansallissankarin hahmon. Tämä kansallissankari saa surmansa taistelussa kansansa puolesta palatakseen vielä joskus luomaan Eestin kansan uutta sukupolvea.

Tutkimus on näin ollen kohdistettava kahteen Kalevipoegiin: kansan suussa säilyneeseen ja Kreutzwaldin luomaan Eestin kansalliseepokseen.

Kreutzwaldin Kalevipoegilla on Eestin yhteiskunnassa varmasti paljon tärkeämpi merkitys, kuin millään muulla kansalliseepoksella. Sillä on ollut aikanaan erittäin suuri merkitys sorretun Eestin kansan oman arvontunnon kohottajana ja kansallisuuden kehittäjänä.

Neuvostovallan aikana on ilmestynyt runsaasti kirjoituksia ja tutkielmia Kalevipoegista. Siitä on eestiläisessä kirjallisuustieteessä kehittynyt ongelma, jonka ratkaisemiseksi viime vuosien aikana on kerätty runsaasti uutta aineistoa. Tarton yliopiston eestiläisen kirjallisuuden ja kansanrunouden oppituolin työntekijät ovat tältä pohjalta täsmällistäneet Kalevipoegin taruston syntymäseutuja sekä laatineet tarkempia kuvauksia, valokuvauksia ja piirustuksia. Tarton yliopiston lähiajan suunnitelmiin kuuluu eepoksen syntymäseutujen filmaus, jonka eestiläisen kirjallisuuden ja kansanrunouden oppituoli suorittaa yhdessä yliopiston elokuvaamon kanssa. Koulujen ja yliopiston lähettämien retkikuntien toiminnan helpottamiseksi on viitotettu matkareitit, jotka kulkevat Kalevipoegia koskevan taruston syntymäseutujen kautta.

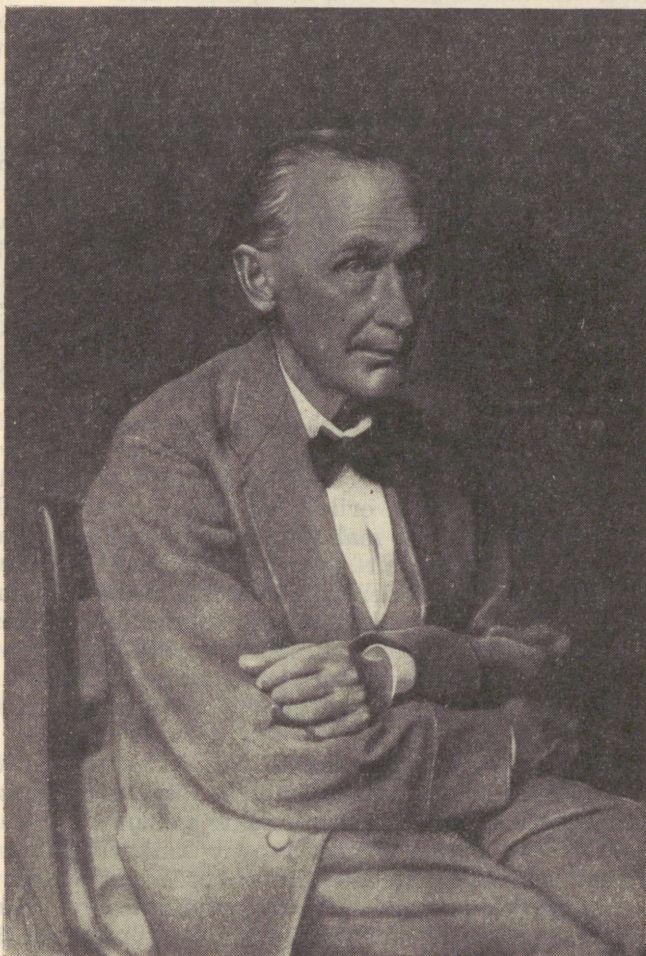
Teosta tutkittaessa on aika tavalla seulottu aikaisempia käsityksiä, ja väärin tai puutteellisesti esitetyt asiat

on nyt esitetty uudessa valossa. Erikoista huomiota on kiinnitetty teoksen entistä syvällisempään tulkitsemiseen, sen sisällön kaikinpuoliseen tutkimiseen ja suu-remman merkityksen antamiseen eepokselle kouluopetuksessa. Tutkimus on ulotettu myös siihen kansanrunoudelliseen maaperään ja ympäristöön, jossa eepos on versonnut. Tutkimuksen kohteena ovat myös eepoksen taiteelliset erikoisuudet.

Nyttemmin on saatu valmiiksi Kalevipoegin tarujen luokittelu, jonka perustaksi on otettu tarusankari monipuolisine toimintoineen. Tarujen tekstit ilmestyvät teoreettisine johdantoineen ja kommentaareineen. Kalevipoegin kielestä on väitelty vuosikausia. Nyt on ryhdytty perinpohjaisesti tutkimaan tätäkin kysymystä tutkimuksen koskiessa ennenkaikkea Kalevipoegin sanastoa, sanojen merkitystä, johdannaisia ja morfologiaa. Tällaisen tutkimuksen kautta on ilmennyt, että monet niistä moitteista, joita Kreutzwaldille on aikaisemmin esitetty kansanlaulukielen puutteellisen tuntemisen suhteen, on väärinä torjuttava. Myös Kalevipoegin säkeistörakenne on otettu lähemmän tutkimuksen kohteeksi. Tätä työtä tehdään rinnan kansanlaulun säkeistötutkimuksen kanssa. Tarton yliopiston kirjallisuuden ja kansanrunouden oppituoli tutkii systemaattisesti parallelismia ja sen esiintymistä erilaisissa laululajeissa, eri paikkakunnilla ja eri laulajilla. Tässä suhteessa on jo saavutettu mielenkiintoisia tuloksia. Tähänastisista tuloksista päätellen kysymyksen ratkaisevat lopullisesti monet jo valmistuneet ja valmistella olevat monografiset tutkimukset.

Neuvosto-Eestissä pidetään suurena saavutuksena «Kalevipoegin» tunnetuksi tekemistä kaikille Neuvostoliiton kansoille mainion venäjänkielisen käännöksen kautta. Neuvostokansat ovat ottaneet Eestin kansalliseepoksen erittäin lämpimästi vastaan, tulleen siten lähemmäksi Eestin kansaa ja sen luomusta. Myös Kalevipoegin vieraskielisistä käännöksistä on kirjoitettu laaja tutkielma. Se ilmestyi painosta vuonna 1957, jolloin oli tullut kuluneeksi sata vuotta Kalevipoegin ensimmäisen vihkon ilmestymisestä.

On ryhdytty tutkimaan systemaattisesti Kalevipoe-

Fr. R. Kreutzwald.

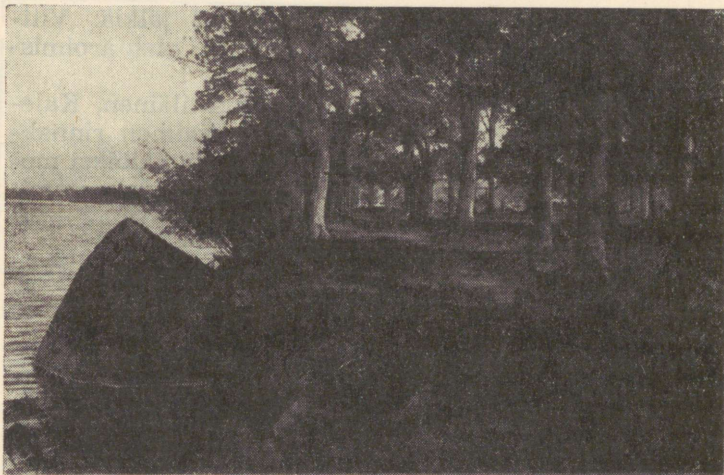
gin tai sen erinäisten aiheiden kuvaamista musiikissa. Ensimmäinen tällainen tutkimus ilmestyi U. Kolgilta kosketellen laulua Kuku sä, kääki, kultalintu.

Neuvosto-Eestissä on lyhyen ajan sisään ilmestynyt kaksi kommentaarein varustettua suurpainosta, mutta eepoksen akateeminen painos vielä puuttuu. Tieteelliset tutkimuslaitokset työskentelevät parhaillaan sen painokuntoon saattamiseksi.

Kalevipoegin aikaisempaan tutkimiseen on ansiokkaalla tavalla osallistunut **A. Annist** kolmiosaisella teoksellaan *Fr. R. Kreutzwaldin Kalevipoeg*. Sensijaan Kalevipoegin kansanperinteiden tutkimus ei ole ollut yhtä vauhdikasta, joskin niitäkin on viime vuosien aikana tähänastista laajemmin tutkittu, ja Kalevipoeg-taruista on valmistunut jo suurempi tutkimustyö. Tehtävä ei suinkaan ole helppo, sillä Kalevipoeg ei ole lyhyessä ajassa kehittynyt hahmo tai kuvitelma. Hän on vuosisatojen kuluessa kehittynyt ja muuttunut jättiläiseksi, jonka ominaisuudet ovat suuresti eriäviä. Hän on imenyt itseensä erilaisia vaikutteita ja kehittynyt eri paikkakunnilla erilaiseksi. Kansan suussa elävää Kalevipoegia olisi mahdoton sovittaa yhteen hahmoon. Sen on saattanut tehdä vain kirjailija aineistoa valikoiden ja tutkien sekä luoden oman aikakautensa — kansallisen liikkeen aikakauden — piirteitä edustavan kansallissankarin hahmon, kuten Kreutzwald on tehnyt. Silloin kun on kysymys kirjallisuusluomuksen kehittämisestä, tämä on oikea menettelytapa.

A. Järv on kirjoittanut tutkielman Kalevipoegin käsitteistä eestiläisessä arvostelussa. Nyt hän jatkaa tutkimuksiaan kandidaatin väitöskirjassaan.

Kalevipoeg-tarujen ytimenä ovat sankaritarut laajemmassa mielessä. Näiden tarujen päähenkilö Kalevipoeg on jättiläinen, joka kantaa suunnattomia kiviä, kahlaa merten yli ja rakentaa siltoja, ts. toimii kuin jättiläinen konsanaan. Mutta aikojen kuluessa tämäkin taruryhmä on saanut perusaineistonsa uusia vaikutteita, esimerkiksi kyntövakoja ja makuupaikkoja koskevia taruja. Pitkän kehityskautensa aikana tämä tarusarja on saanut ajan tuomia yhdistelmiä ja vaikutteita me-

Kalevipojan kivi Saadjärvässä.

nettään samanaikaisesti niistä vanhempia ja pysytellen näin ollen jatkuvassa muuttumisprosessissa. Tämän kompleksin tärkeimmiksi tekijöiksi ovat jääneet maanpinnalla silminnähtävissä olevat muistomerkit. Kalevipoegin jättiläistarumaisuutta todistaa sekin, että useamman huomattavan tarusankarin (Kalevipoeg, Suur Töll, Vanha paholainen) teot ovat sekaantuneet toisiinsa.

Kivissä on runsaasti käden, jalan ja lingon jälkiä. Kalevipoegin kivien joukossa, varsinkin Läänemaalla, on runsaasti uhrikiviä, joukossa monia orjakiven kaltaisia uhrikiviä, ts. kaksiaukkoisia istumasijalla varustettuja kiviä.

Jättiläisten samoin kuin Kalevipoeginkin teot saattavat toisinaan olla epäonnistuneita. Niinpä esim. kivi ei osu maaliin tai sattuu syyllisen ohella myös syyttömään (lammasta tai hevosta raateleva susi jää yhdessä lampaan tai hevosen kanssa heitetyn kiven alle).

Kalevipoegin — samoin kuin jättiläistenkin — jaloista jää maahan ja kiviin jälkiä. Kalevipoegin jäljistä saattaa jopa syntyä soitakin. Jättiläisen tapaan

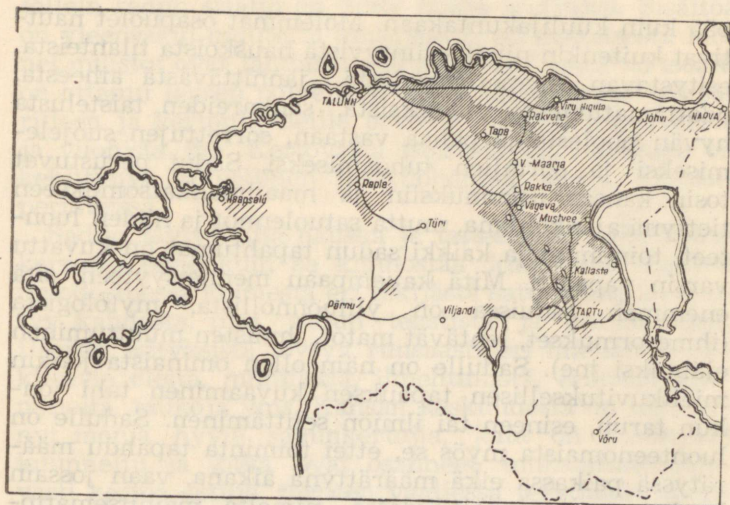
myös hänen hevosensa jättää jälkeensä jälkiä. Viitnassa on kaksi järveä, ne ovat hevosen piehtaroimijälkiä.

Kalevipoegin rinnalla esiintyy naisjättiläinen, Kalevin vaimo (tai neito), joka on Töllun vaimon rinnakkaishahmo. Kalevin neito kantaa kiviä röykkiöiksi monissa eri tarkoituksissa, mm. kaupungin rakentamiseksi (Jumindan niemellä). Usein kivet putoavat maahan, kun kantajan esiliinannauhat katkeavat.

Kalevipoeg on kansallissankari, jonka hahmon eepoksenluoja on luonut kansanomaisen aineiston perusteella.

Suurin osa Kalevipoeg-taruista keskittyy pääasiallisesti kahdelle seudulle: 1) entiselle Pohjois-Tartunmaalle eli nykyisiin Jögevan, Kallasten, Mustveen ja Tarton piireihin sekä 2) kolmikulmioon Väike-Maarja, Viru-Nigula ja Kuusalu eli nykyisiin Väike-Maarjan, Kiviölin ja Harjun piireihin.

Kun Kalevipoegin tarujen sisältöä ja niiden leviämistä analysoidaan samanaikaisesti taruihin liittyvien muistomerkkien (kivet, makuusijat, pinnanmuodostukset, vesistöt) tutkimisen kanssa päädytään seuraavaan johtopäätökseen: Kalevipoeg-tarut ovat lähtöisin Pohjois-Tartunmaalta, mistä perinne on toisaalta levinnyt maantien suunnan mukaisesti Tartosta Narvaan ja sieltä myöhemmin myös kauemmaksi ja toisaalta Tapan tai Piiben maantietä pitkin Tallinnaan ja sieltä Raplaan. Molemmat tiet ovat maantieteilijäin tutkimuksiin perustuvien tietojen mukaan olleet olemassa jo tämän vuosituhannen alkuaikoina. Saman tarun heijastusta on ollut havaittavissa Läänemaalla Haapsalun ja Martnan välillä, missä Kalevipoeg on oikeastaan paholaistaruissa vaihdettu Vanhaan paholaiseen. Etelä-Eestissä on eräitä harvinaisia tietoja levinnyt aina Elvajoelle saakka, mutta se on tapahtunut verrattain äskettäin. Lienee varmaa, että Kalevipoeg-tarut ovat maantieteellisesti laajempia alueita käsittävä ilmiö ja että ne ovat lyöneet leimansa useisiin Vanhan paholaisen ja Töllun taruihin. Meren yli tämä ilmiö on siirtynyt Suomeenkin, mutta milloin, sitä on nyt vielä vaikea sanoa.

Kalevipojan tarujen leviämialueet.

Kalevipoeg-taruja ei voida tutkia kajoamatta muihin jättiläisaiheisiin taruihin. Vasta niiden muodostaman kokonaisuuden järjestelmällinen tutkiminen johtaa paljon varmempiin tuloksiin. Käsiteltyämme täten rikkaan aineiston laajemmassa perspektiivissä voimme toivoa, että yli tuhannen vuoden aikana kehittyneiden taruryhmien ääri viivat, jotka ovat pitkien vuosisatojen kuluessa ehtineet jo melkein kokonaan haalistua, joihin siellä-täällä on ilmestynyt harhauttavaa kajastusta ja joiden jäljet ovat kokonaan hävinneet, joten edessämme on väärä kuva, alkavat selvitä. Vasta näin laajakantoisen ratkaisemisyriytyksen jälkeen voimme toivoa vuosisataisen usvan haihtuvan.

e) Satujen tutkiminen

Satu on perinteellinen proosaluomus ja se on syntynyt kansalle ominaisesta taiteen ja tarinoimisen ihailusta. Runoteokseksi muovatut kertomukset ovat sellaisia, joiden todenperäisyyteen ei usko kertoja enem-

pää kuin kuulijakuntakaan. Molemmat osapuolet nauttivat kuitenkin niissä esiintyvistä hauskoista tilanteista, esitystavan omaperäisyydestä, jännittävästä aiheesta, odottamattomista yllätyksistä, sankareiden taistelusta hyvän puolesta ja pahaa vastaan, sorrettujen suojelemiseksi ja sortajien tuhoamiseksi. Sadut perustuvat tosin kansan uskomuksiin ja maailmankatsomukseen tiettyinä ajankohtana, mutta satuolennot ja niiden luonteet, toiminnot ja kaikki sadun tapahtumat on kuvattu varsin vapaasti. Mitä kauempan menneisyyteen, sitä enemmän saduissa on yliluonnollista, mytologista (ihmesormukset, lentävät matot, ihmisten muuttuminen eläimiksi jne). Sadulle on näin ollen ominaista jonkin mielikuvituksellisen tapauksen kuvaaminen tahi jonkun tarun, esineen tai ilmiön selittäminen. Sadulle on luonteenomaista myös se, ettei toiminta tapahdu määrättyssä paikassa eikä määrättyinä aikana, vaan jossain kaukaisessa menneisyydessä nimeltä mainitsemattomassa paikassa. Pitkien aikojen kuluessa on kehittynyt erilaisia satulajeja: eläinsatuja, noita- eli ihmekertomuksia.

Satu on kansanrunouden tunnetuin proosalaji.

Satuja tutkittaessa on pidettävä silmällä koko tämän lajin erikoisuuksia, varsinkin niitä olosuhteita, joiden vallitessa ne ovat syntyneet ja levinneet, aikaa, jolloin niitä on kerrottu, ja paikkaa, missä niitä on viljelty. Teoksessaan Venäjän folkloristi akateemikko J. M. Sokolov sanoo: «Satu on kaikessa laajuudessaan ymmärrettävissä ja tutkittavissa siltä realiselta pohjalta lähtien, jolla se elää, ja huomioonottaen konkreettiset sosiaaliset ja taloudelliset samoin kuin myös luonnonsuhteet.»

Viime aikoina on alettu entistä suurempaa huomiota kiinnittää siihen ympäristöön, missä satuja on kerrottu, ts. ympäristön ja kertojan välisiin suhteisiin ja kertojaan taiteilijana.

Satu — päinvastoin kuin laulu — edellyttää aina, että sillä on kuulijoita. Satuja on kerrottu aina siellä, missä on paljon ihmisiä yhdessä: työn lomassa, lepo- hetkinä ja työn aikana, kun se on vain käynyt päinsä (esim. paimenessa). Satuja on kerrottu myös lapsille,

jolloin sadun sisältö on tehty heille sopivaksi. Sisältöä on yleensäkin muuteltu kuulijakunnan mukaisesti. Monet muistot ovat lähtöisin ajalta, jolloin isoisä tai isoäiti on ottanut lapsen polvelleen tai kerännyt lapset ympärilleen ja kertonut heille orvosta, tuhkimosta, sudesta ja vuohista jne. Kertovasta isoisästä tai isoäidistä on kehittynyt taiteellinen henkilöahmo Eestin kansanperinteissä.

Sadun täytyy olla hauska ja taiteellinen sekä hyvin kerrottu ennenkuin se kiinnostaa kuulijoita. Laulun muodostuessa kolmesta eri tekijästä satu sensijaan syntyy kahdesta, nim. sadun tekstistä ja esitystavasta. Useista esityksistä löytyy runsaasti eri mielialoja tulkitsevia eleitä, mimiikkaa, ilmehtimistä, erilaisia intonaatioita, taukoja yms. Kansan keskuudesta on kehittynyt monia hyviä sadunkertoja, joita on mielihyvin kuunneltu ja jotka ovat osanneet mukaansatempaavasti kertoa satuja, tarpeen vaatiessa tekstiäkin muuttaen. Kesällä 1956 Tarton yliopiston kirjallisuus- ja kansanrunousoppituolin työntekijäin onnistui filmata Setunmaalla sadunkerrontaa kertojan eläytyessä kertomukseensa Sudesta ja vuohista ja kuuntelijoiden sitä innostuneena kuunnellessa. Aikaisemmin oli rajoitettu vain tekstin muistiinkirjoittamiseen. Vuonna 1956 Setunmaan retkikunnan mukana oli taiteilija ja valokuvaaja, ja tekstin muistiinkirjoittamisesta huolehti useampi henkilö, jotta se olisi saatu talteen mahdollisimman tarkkaan.

Sadunkerronnassa vaaditaan yksilöllisyyttä eikä siinä saa rajoittua perinteeseen, sillä siten satu jäisi vain pysyväksi ilmiöksi. Satua ei saa myöskään esittää mekaanisesti, vaan se on tehtävä luovasti. Kertoja ei ole pelkästään vieraan tekstin esittäjä, vaan myös tekijä ja taiteilija, joka on siinä määrin perehtynyt perinteelliseen tekstiin, että tuntee sen omakseen ja elää esittäessään kertomissaan tapahtumissa. Aivan huomauttaaan kertoja sisällyttää satuunsa kaikki elämänkokemuksensa, ideologiansa ja elämyksensä. Tällaisen eläytymisen, jatkuvan kehittymisen ja muokkautumisen ansiosta satu liittyy kiinteästi aikakauteensa ja ympäristöön, ympärilläolevien elämään ja elinoloihin,

kokemuksiin ja etuihin. Pysyen pohjimmiltaan muuttumattomana satu imee kuitenkin itseensä jotain uutta aikakaudesta, kertojan edustamasta luokasta ja kansallisuudesta. Satu muuttuu ja kehittyy jatkuvasti. Eroavaisuuksia esiintyy sanonnoissa, ympäristön kuvauksissa, henkilöissä ja niiden asettelussa, mutta sen sijaan tapahtumiin nähden satu on uskomattoman pysyvä.

Satu on mielenkiintoinen ja naulankantaan sattuva, koska se kuvaa työtätekevän ihmisen elämää. Puhuesaan neuvostokirjailijoiden ensimmäisessä edustajakokouksessa Gorki korosti: «Syvällisimmät ja kirkkaimmat sekä taiteellisesti täydellisimmät sankarihahmot on luonut kansanrunous, työtätekevän kansan kertova luomus.» Niissä ovat ajatukset ja tunteet yhdistyneet sopusointuisesti toisiinsa. Tällainen yhdistyminen on käynyt mahdolliseksi vain siitä syystä, että runoilija ja työtätekevä ovat yksi ja sama persoonallisuus. Kirjoituksessaan Miten opin kirjoittamaan Gorki osoittaa, että kansanluomus on abstraktiolain ts. eri yhteiskuntaryhmien luonteenomaisimpien piirteiden yhdistymislain alainen. Siitä huolimatta, vaikka satujen sankareilla on yliluonnollisia ominaisuuksia, ne eivät ole keksittyjä henkilöitä, vaan taiteellisesti tulkittuja suurhahmoja. Samanaikaisesti ne ovat tiettyjen aikojen ja yhteiskuntaryhmien edustajia tarjoten sellaisina myös aineistoa satujen ja tarinoiden luojille.

Muutamat teoreetikot ja kirjallisuusarvostelijat ovat väittäneet, että saduilla ja tarinoilla ei ole varmaa muotoa. Eestiläisten satujen tutkimus, mm. H. Siibakin ja E. Puskarin suorittamat tutkimukset, on kuitenkin osoittanut, että eestiläisillä saduilla on oma varma taiteellinen muotonsa, joka helpottaa sen sisällön esittämistä. Sadun muoto on sisällön ja kertojansa kehitystason mukainen. Jo tanskalainen tutkija Axel Olrik on kirjoittanut, että sadut ja tarinat ovat useiden eepillislakien vaikutuksen alaisia. Tämä pitää paikkansa myös eestiläisiin satuihin nähden. Tutkittaessa eestiläisiä satuja tältä pohjalta on ennenkaikkeaa todettava, miksi tällaiset lait vaikuttavat myös satuihin. Tärkeimpänä ehtona on tietenkin muisti, josta johtuu, että mo-

nimutkaisia ja moniaiheisia satuja ei kyetä kauan muistamaan eikä myöskään helposti kertomaan. On tullut sängen yleiseksi, että henkilöiden sijoittamista, ryhmittelyä ja vastakkainasettamista muutellaan. Saattaa huomata, että kertoja etsii sankarilleen kertomuksensa päämäärän mukaisesti apulaisia — taikaesineitä, jotka tuovat sankarille onnea, mutta vihollisille perikatoa, lintuja, eläimiä ja ihmisiä, joilla on yliluonnollisia kykyjä. Tällöin turvaudutaan usein vastakkainasetteluun, minkä ansiosta sankarin hyvät ominaisuudet korostuvat, sillä valkoinen näkyy selvemmin mustaa taustaa vasten. Niinpä satu käyttääkin luonnehtimiseen periaatetta «musta-valkoinen», mikä merkitsee sitä, että myönteisellä sankarilla ei ole mitään kielteisiä ominaisuuksia kielteisen hahmon taas ollessa kaikissa suhteissa huono. Tällaisia vastakkaisuuksia kehitetään aina hyperpolisuuteen saakka.

Sadun ymmärtäminen vaatii sadunsankareiden ja taiteellisten henkilöahmojen samoin kuin myös sen seuraamista, miten niiden toiminta vaikuttaa satutahtumien kehittymiseen. **H. Siibak** käsittelee mainittua kysymystä tutkimuksessaan *Henkilöiden asettelu ja luonnehtiminen ihmesaduissa*, jonka pohjaksi on otettu kolmen satutyypin — Kiitolliset eläimet, Vaihtunut morsian ja Saapasjalkakissa — eestiläiset muunnelmat.

Samalla on seurattava, minkälaisia keinoja käyttämällä satuhenkilöiden ominaisuudet on tulkittu.

Taiteellisen hahmottelun keskipisteenä on elämän ja yhteiskunnallisten ilmiöiden keskellä liikkuva ihminen. Näin on myös saduissa. Polttopisteenä ja suurimman huomion kohteena on luonne ja tyyppi, jotka antavat yleiskuvan ja joita kuvataan teoksen kielen ja rakenteen avulla. Henkilöiden asettelua ja luonnehtimista tarkasteltaessa on ehdottomasti huomioitava sisällön ja muodon keskinäissuhteet. Sisältö on ensisijalla, joskin sisältö ja muoto ovat samanaikaisesti toisistaan erottamattomat ja toisistaan riippuvaiset. Sisällön ja muodon yhtenäisyys syntyy siitä, että sisältö pysyttelee ensisijalla määräten muodon. Mutta myös sisältö on mahdoton ilman muotoa.

Eestiläisten satujen aiheena on usein epäoikeudenmukaiseen ja rasittavaan työhön joutunut orpolapsi tai vanhempien veljiensä ylenkatsoman kuopuksen kohtalo samoin kuin myös köyhän ja rikkaan, mökkiläisen ja moision herran väliset ristiriidat. Näitäkin aiheita tulkitaan tyypillisillä yleishahmoilla. Lopuksi sadussa aina voittaa sorrettu. Hän tulkitsee ihmisten unelmia oikeudenmukaisuudesta ja vapaudesta sekä heidän toiveitaan siitä, että ihminen saavuttaa lopuksi vapautensa.

Tapahtumien kehittyessä selviävät henkilöiden luonteet sekä heidän suhteet toisiinsa ja kertojaan. Päähenkilö on sadun aatteen edustaja edustaen samalla niitä yhteiskuntakerroksia, johon kertoja kuuluu. Päähenkilössä ruumiillistuvat työtätekevän ihmisen esteettiset, eettilliset ja yhteiskunnalliset ihanteet. Päähenkilö, joka edustaa kertojan ideologiaa, on ahkera, rehellinen, vaatimaton ja alentuvainen, ollen siis varustettu ihmisen kaikilla myönteisillä ominaisuuksilla. Tähän on vielä lisättävä sanassaan ja lupauksessaan pysyminen ja leppymättömyys vihollista kohtaan. Vihollinen on sensijaan alhainen, röyhkeä, salakavala. Hänellä on siis kaikki ne ominaisuudet, joita pidetään ihmisen paheena. Sadut eivät tunne hyvää äitipuolta, eivätkä anteliasta rikasta veljeä. Yleistämisen ja tyypittelemisen avulla satu kuvaa elämää realistisilla taidekeinoilla.

Saduissa nähdään reaalit olosuhteet, kansan elämänolot ja työehdot, sosiaaliset suhteet, kansan tietoisuus, luonnon ymmärtäminen, pyrkimykset, unelmat ja yhteiskunnalliset ihanteet. Satu tulkitsee rohkeita unelmia ja pyrkimyksiä luonnonvoimienkin alistamiseen.

Satujen muodon olennaisia osia ovat luvut (kaksi, kolme, kuusi, seitsemän, yhdeksän, kymmenen, kaksitoista), toistot ja gradatio. Kaikki ne liittyvät pyrkimykseen, jonka tarkoituksena on saada kerronta mahdollisimman jännittäväksi ja korostaa sankarin urhoollisuutta.

Sangen kiinnostavia ovat myöskin eestiläisten satujen alut ja loput. Tässä yhteydessä on mainittava kahdenlaisia alkuja — dialogisia ja kuvauksellisia. Sitäpaitsi löytyy satuja, jotka ovat puitekertomusten tapaisia. Myös loppu saattaa olla dialoginen tai kuvaava.

Viimeksimainitussa saattaa tällöin havaita jaottelua: loppuratkaisu johtaa pysyviin seurauksiin (esim. sadussa Jänikset ja lampaat: jänikset nauroivat niin, että huuli halkesi), loppu on synnynnäinen lähentäen sadun tarinaan, tai loppuratkaisussa saadaan nähdä palkkiot ja rangaistukset henkilöiden toiminnan mukaisina. Niihin kuuluu myös onnellinen loppu: he elivät kauan ja onnellisina, ja elleivät ole kuolleet, elävät vieläkin.

Kuten H. Siibak tutkimuksessaan selittää, riippuu sadun loppuratkaisu tapahtumien kärkevyydestä. Sen jälkeen, kun tapahtumien vastakkaisuus on johdattanut satuhenkilöt suoranaiseen yhteentörmäykseen, seuraa vastustajalle useimmiten ankara rangaistus (satu Iso Pietari ja Pikku Pietari, Kolme veljestä kuninkaan palveluksessa). Mutta ellei selkkaus ole vastakkaisuuksien vuoksi kehittynyt hyvin kärkeväksi esiintyy periaatteen «palkkio — rangaistus» käyttö lievemmin. Niin tapahtuu mm. sadussa Kolme veljestä noidan linnassa. Saduissa on tärkeä merkitys vastakohtaisuuslailla. Se ilmenee siinä, että kielteisen henkilön tai kokonaisen henkilöryhmän käyttäytymistä ei aina katsota tarpeelliseksi perustella. Jo vastakkain asettaminen edellyttää sen, että huono ihminen ottaa hyökkäysasenteen hyvään ihmiseen nähden.

Tärkeä merkitys on myös kertauslailla. Kertausta esiintyy yhtä hyvin toiminnoissa kuin kielenkäytössäkin. Kerto onkin todennäköisesti vanhimpia taidekeinoja.

Satuja luodessaan ja kertoessaan niiden kertoja on alkanut kokemuksestaan käyttää sadun rakennetta koskevia sääntöjä, jotka ovat olleet hänen alitajunnassaan. Nämä säännöt ovat ankaria ja kaikkia velvoittavia, ja niitä on aina noudatettu. Tässä suhteessa sanoo aina painavan sanansa myös vuosisatojen kuluessa kehittynyt taidevaisto. Kieli- ja muotokeinojen tuntemus ja käyttäminen on ollut ilmeisen hyvää ja taitavaa. Kansan suussa ei leviä taiteellisesti ala-arvoisia teoksia ovatpa ne sitten runoa tai proosaa. Sattumanvarainen ja tarkoitukseton heitetään yli laidan. Valinnalla on tärkeä merkitys yksilöllisen ja kollektiivisen luomuk-

sen yhtenäisyyteen nähden. Kansa valitsee aina tyyppillisimmän ja täydellisimmän, mutta samalla myös yksinkertaisimman. Tässä kansa menettelee kullankai-vajan tavoin (Kalinin). Meidän päivinämmeekin saattaa eräin paikoin vielä tavata kertojia, joiden kertomukset ja niiden esitystapa tuottavat kuulijakunnalle todella taiteellista nautintoa.

Erinäisistä saturyhmien tutkimuksista mainittakoon vielä **E. Puskarin** tutkielma kansantaruaiheesta *Viekas Ants ja Vanha paholainen*. Kysymyksessä on tarusarja, jonka tutkimisen alalla monet eestiläiset folkloristit ovat jo aikaisemminkin voimiaan koetelleet saavuttamatta silti suurempaa menestystä. Tämä tarusarja eroaa tavallisista novellien kaltaisista taruista, joiden sankareita ovat köyhät, uskolliset, viisaat ja hyvät ihmiset, jotka loppujen lopuksi saavuttavat onnen ja menestyksen. Vieksalla Antsilla ei ole yhtään tällaista hyvää ominaisuutta, mutta siitä huolimatta kansan myötätunto on hänen puolellaan. Ants on viisas ja ulkomuodoltaan miellyttävä, mutta hänen kauniit kasvopiirteensä kätkevät hänen pyrkimyksensä päästä isännästä. Viekas Ants, joka on sorretun luokan edustaja, taistelee sortajia vastaan luonnonvaraisilla keinoilla ja välineillä, joiden ei nyt tarvitse meistä tuntua hyväksyttäviltä. Hän aiheuttaa paljon päänvaivaa riistäjälleen Vanhalle paholaiselle. Kun kansa ei löytänyt muuta keinoa ihmisen toiseen ihmiseen kohdistaman riiston lopettamiseksi, antoi se Vanhan paholaisen tuhoutua tehden Antsista isännän.

Viekas Ants ja Vanha paholainen-tarut elävät pääasiallisesti Eestin vauraimmilla seuduilla, Mulgin- eli Viljandinmaalla. Juuri sieltä ovat peräisin useimmat ja parhaimmat jutut. Renkien kamppailu isäntiään vastaan oli säälimättömän riiston vuoksi ankarinta Karksin, Hallisten, Paistun, Tarvastun ja Helmen seuduilla.

Tällaiset jutut ovat kehittyneet verrattain myöhään. Niiden aihepiiri on todellisuudessa kansainvälinen ja se on levinnyt meille jo paljon aikaisemmin. Thyl Ulenspiegelin ja eestiläisen kertomussankarin Uulis-pillin Antsin välinen yhteys lienee todistettavissa.

Kansan satiirivaisto ilmenee siitä, että hiisi on köm-

pelönä ja tyhmänä olentona asetettu kekseliään ihmisen rinnalle ihmisen siitä perimän voiton herättäessä tyytyväisyyttä. Kertomuksessa käytetään kahdenlaista vastakohtaisuutta: 1) ulkonaista ja 2) sisäistä. Viimeksimainitussa ruumiillista voimaa rinnastetaan henkisiin ominaisuuksiin, jotka ovat ruumiillisia voimakkaammat. Saduissa ja tarinoissa on paljon kaikenlaista karkeata samoin kuin myös hävyttömän koomillisia piloja, jotka kaikki ovat vastanneet senaikaista makua. Suurin osa niistä ei enää tarjoa taiteellista nautintoa.

Pilajutuissa, jotka lähinnä muistuttavat taruja, käsitellään erilaisia ihmisissä ja ihmisten välisissä suhteissa esiintyviä varjopuolia ja pilkataan niitä humoristisesti, ymmärtäväisesti tai satiirisesti. Pilajutun tehostamiseksi se puetaan aina lyhyeen muotoon ja kohotetaan kulmination, johon juttu päättyykin aiheuttaen vapauttavaa naurua. Siinä ei ole koskaan sanoilla ilmaistua ratkaisua, kuten saduissa.

H. Jögiselta on valmistunut käsinkirjoitettuja tutkimuksia *Eestin kansan pilajuttujen rakenteesta* ja *Alku ja loppu eestiläisissä kansanpilajutuissa* viimeksimainitun tultua myös julkaistuksi. Tekijä jakaa pilajutut 1) kuvaviin, joiden joukosta löytyy hyvinkin huomionarvoisia lyhyitä, enimmäkseen yksi- tai kaksilauseisia juttuja, jotka ovat oikeastaan lähtöisin hassunkurisen tai tyhmähkön ihmisen suusta; 2) monologisiin, jonkun naurettavan tapauksen kuvauksiin ja 3) dialogisiin. **L. Raudsepp** on 1952 käsitellyt pilajuttuja diplomityössään *Kansan pilajutut yhteiskunnallisen taistelun välineinä*, jossa hän erikoisesti tarkastelee moisionheraa, hänen käskyläisiään ja pappia siinä valossa kun pilajutut heidät esittävät.

Ennenkuin suurempia yhteenvetoja voidaan tehdä, tarvitaan vielä runsaasti monografisia tutkimuksia taru- ja pilajuttutyypeistä, aiheryhmistä ja satujen taidekeinoista. Suurta mielenkiintoa tarjoaa myös eri maantieteellisten seutujen ja sadunluonteen tarkastelu. Sellaisia ovat varsinkin setukaisten laajoja, tapahtumarikkaita ja ilmeikkäitä kuvauksia sisältävät sadut. Tietty mielenkiintonsa on myös sillä, minkälaisia ovat satujen leviämisen kansainväliset tiet.

f) Tarinoiden tutkiminen

Tarinoiden tutkiminen edellyttää entistä selvemmän ja täsmällisemmän kuvan saamista tästä monimutkaisesta aineistosta. Siksi tämä heterogeeninen aineisto vaatii typologista järjestelyä. Järjestelmän kehittämisen tarpeellisuus johtuu siitä, että erilaisten tosiseikkojen kaaoksesta on eroteltava yleiskatsauksellinen järjestelmä, jossa sisältönsä puolesta toisilleen läheiset ilmiöt olisi koottu yhteen ja järjestelty maantieteellisestikin ryhmittäin.

On tehty myös yrityksiä tarinoiden ajatuksen määrittelemiseksi. Tarina on itseasiassa yhteiskunnan aineellisen olemuksen heijastusta. Samanaikaisesti se erittäin selvästi heijastaa aikakautensa käsityksiä ja sitä henkistä kehitystasoa, jolle ihminen on jollain aloilla jo päässyt. Lisäksi siihen sisältyvät ne muutokset, jotka se on aikojen kuluessa kelpuuttanut pysyäkseen kansan suussa ja kehittyäkseen sekä vertikaaliseen että horisontaaliseen suuntaan. Tarina heijastaa ihmisten elämää ja elämänkäsitystä omalla tavallaan, tulkitsee ja selittää ympärillään näkemäänsä elämää, mikä ei suinkaan tapahdu siltä pohjalta, jota me nyt pidämme tietoisena — ei siis ilmiöiden todellisen synnyn, syyn ja seurauksen kausaliteetin pohjalta lähtien —, vaan tieteellisesti sen syntymäaikaa silmällä pitäen. Kykenemättä selittämään ihmistä ympäröivien ilmiöiden todellisia syitä ja niiden keskinäistä yhteyttä ihminen on antanut niille mytologisen selityksen ja merkityksen. Siten tarina perustuukin laajemmassa mielessä mytologiaan. Tarina on kansanrunoutta ja sen syntymiseen on vaikuttanut mytologia, jonka läpitu-tema on ollut luonnossa ja yhteiskunnallisessa elämässä muka vallitsemiin yliluonnollisiin voimiin uskovan primitiivisen ihmisen maailmankatsomuskin. Mytologia ilmenee taruissa milloin enemmän milloin vähemmän selvästi. Eräissä taruissa ei ensi silmäyksellä huomaa mitään mytologiaa. Näin on asia esim. niissä taruissa, joissa kerrotaan kuninkaiden istuttamista puista. Tämän tarun aihe samoin kuin myös se, että kaikkia tavallista suurempia puita on alettu nimittää

kuninkaan tammiksi, lehmuksiksi ja männyiksi, on selitettävissä sellaisella uskomuksella, että kuninkaat ja keisarit ovat niin voimakkaita, jotta heidän istuttamansa puut kasvavat erittäin suuriksi ja mahtaviksi.

Taru on siis kansanrunouslaji, joka antaa lyhyen selityksen maailman, maan ja taivaankappaleiden, maanpintamuodostumien, suurien vierinkivien, ihmisten ja eläinten synnystä ja kehityksestä. Se käsittelee miltei kaikkia luonnonilmiöitä käyttäen apunaan mytologiaa kuvitelmia haltijaista, vihtahousuista, ihmissusista yms. Näin tarun luoja — kansa — selittää rahalöytöjen syyt ja edellytykset (raha-aarretarut), varallisuuden epäsuhteellisuuden ja sen synnyn (vihtahousutarut), historiallisiin henkilöihin liittyvät rakennukset ja esineet (historialliset tarut), maanpinnan muodostuksen ja vierinkivien synnyn (synty-, selitys- ja hiisitarut) jne. Tarussa mainitaan tarkasti tapahtuman paikka ja kerroksen kohde. Sillä se pääasiallisesti eroaakin sadusta, jolla ei ole historiallista persoonallisuutta. Sadun kuvaessa tapahtumia ja niissä mukana olevia henkilöitä taru kertoo enimmäkseen tapahtumista, tilanteista ja tosiseikoista, joissa on tavallisimmin mukana yksi tai kaksi henkilöä.

Tarut voidaan yleensä jakaa synty- ja selitystaruihin, paikkakunnallisiin ja historiallisiin, hiisi- ja uskomustaruihin.

Kansantarut on tähän mennessä jaettu pääasiassa kahteen osaan: satuihin ja taruihin.

On kuitenkin selvää, että kansan muistitiedon varassa levinneeseen proosaan sisältyy enemmän kuin kaksi tarulajia. Löytyy kuitenkin vielä kolmaskin laji, josta puuttuu kokonaan usko yliluonnollisiin voimiin, mutta joka taiteellisuutta tavoitellen kertoo joko jonkun henkilön toimintaan tai tiettyihin olosuhteisiin liittyvistä elämäntapahtumista (pajatus).

Taru ja satu ovat parhaiten kehittyneitä lajeja. Löytyy kuitenkin sellaisiakin lajeja, joiden rajat ovat epämääräiset, joskin niissäkin on kysymys kansanluomuksesta. Kansan kertoessa orjuudenaikaisesta työstä ja elämästä moisioissa, tiloilla ja merillä sekä rahdinvetäjien oloista tai säilyttäessä kaikkea tätä muistitiedon

varassa sukupolvesta sukupolveen kysymys ei ole vielä runoluomuksesta, vaan useimmiten etnografisista kuvauksista, jotka etnograafit ja folkloristit voivat käyttää apunaan tutkimustyössään. Ne kuvaavat pääasiassa vain oloja.

Tällaisista kuvauksista saattaa kuitenkin syntyä runollinen kertomus, jonka aineisto on ammennettu elämän tositahtumista, mutta kerrottu vilkkaasti ja taidekeinoja käyttäen. Sellaisia ovat erilaiset metsästysjutut sekä liioitellut jutut sankariteoista, vanhojen sotilaiden «sankaruudesta» ja erilaiset puukkojunkkareiden kerskailut. Joskus eri tapahtumia yhdistellään toisiinsa ja kehitellään. Tällaiset kertomukset päättyvät usein hyvin onnistuneesti, joko sattuviin sanoihin tai naurettavaan tilanteeseen.

Seuraavasta näemme, että erittäin voimakkaista ja sankarillisista henkilöistä saattaa joskus kehittyä jopa sankarityyppejäkin.

Alatskivissä on vuosikymmeniä sitten elänyt voimakas Mesipuu-niminen mies, joka on ollut pitkä ja harvea. Nuorena hän oli ajanut viinakuormia. Kuorman juuttuessa hankeen tai liejuun hän oli päästellyt hevosen valjaista, siepannut aisat kainaloonsa ja vetänyt kuorman pahan paikan yli itsekseen mutisten: «Tässä on tarpeeksi vedettävää miehellekin puhumattakaan hevosraukasta.»

Tällaiset kertomukset eivät ole taruja, sillä niillä ei ole yliluonnollista sisältöä. Ne eivät myöskään ole olojen tavanomaista kuvausta, vaan eräs kansankaskulaji, joita esteettisyyttä tavoitellen kerrotaan suusta suuhun. Kysymyksessä on siis uusi kansankaskulaji, jonka kohteena on tietty henkilö.

Tällainen kertomus saattaa tietenkin kehittyä mytologiseksi jättiläistaruksi, jossa ihmisen voimia liioitellaan ja toimintoja ylistetään siinä määrin, että hänen sallitaan heittelevän kiviä suunnattoman kauaksi, muodostella maanpintaa ja jättää jälkeensä sellaisia jälkiä, jotka ovat nähtävissä kumpuina, syvennyksinä, lähteinä yms. Tässä lienee eräs syy jättiläisiä koskevien satujen syntyyn.

Siitä huolimatta, vaikka kertomuksen sisältö on nau-

rettava, sitä ei voida pitää pilajuttuna. Pilajutun syntyyn vaikuttaa tapa, millä asiaan suhtaudutaan. Sen tarkoituksena on esittää ihmisen huonot puolet, tottumukset, kummallisuudet, luonteenheikkoudet, kielenkäyttö ja vieläpä pienet ruumiinviatkin (änkyttäminen, kiersilmäisyys) sellaiseen valoon, että se naurattaa. Asia on oikeastaan niin, ettei ruumiinvikoja sellaisinaan pilkata, mutta koska henkilöllä, jolla on tällaisia vikoja, saattaa olla muitakin kielteisiä ominaisuuksia, kuten ahneus, itaruus, hävyttömyys, taipumus näpistelyyn jne., yhdistetään nämä ominaisuudet toisiinsa, jolloin ilminen joutuu naurunalaiseksi. Ruumiinviallisuudesta aiheutunutta tilannetta käytetään hyvin harvoin pilanaiheena (änkytysjutut ym.). Kunnon ihmistä ei koskaan pilkata hänen ruumiinvikansa vuoksi. Tunnettua henkilöä koskeva kertomus koskettelee yleensä hänen hyviä ominaisuuksiaan, ennenkaikkea rohkeutta ja voimaa. Tällaiset kertomukset, kuten kaikki muutkin kertomuslajit, saattavat tietysti sisältää pila-aiheitakin, kuten esim. eläinsadut Sairas tervettä kantaa ja Kettu Repolainen ja Kurki.

Samansuuntainen tällaisten kertomusten kanssa on oloja kuvaava kertomuslaji. Tilanteen kuvaus on tässäkin tapauksessa taiteellista. Aiheeksi valitaan tavallisimmin jokin huomattavampi tapaus, joka sitten taiteellisesti esitellään. Mutta näitäkään kertomuksia ei voida pitää taruina, vaan ne muodostavat oman kansankaskuryhmänsä. Yhdessä elämäkertajuttujen kanssa ne voisivat muodostaa oman ryhmänsä. Tällaista ryhmitystä ei ole kuitenkaan vielä suoritettu eikä niiden olemusta, sisältöä ja rakennetta tutkittu, ellei oteta huomioon erästä jokin aika sitten ilmestynyttä sangen vaatimatonta kirjoitusta, jossa käsitellään ns. sankareiden esikuvia.

Taruissakin on muiden kansojen antamia vaikutteita, mikä todistaa kansojen välistä vuorovaikutusta. Tämä koskee kuitenkin useimmiten vain tietyn kansan elämää ja elinoloja tarujen sisältäessä paikallispiirteitä, jotka tutkijan on huomioitava.

g) Pikkulajit

Sananlaskut, sananparret ja arvoitukset kuuluvat rikkaimpiin kansanrunouslajeihin.

Sananlasku on muodostunut konkreettisista sosiaalisista, taloudellisista, yhteiskunnallisista ja luonnonsuhteista, ja kansanrunouden luoja — kansa — on sillä runollisessa muodossa tulkinnut elämänkokemuksiaan. Sananlasku on kansanrunouden itsenäinen haara, lyhyt ja tiivistetyn sekä runollisen sattumasti koostettu ajatus. Se on sisällöltään opettavainen ajatuksenilmaisu, ja yhteen lauseeseen tiivistettynä se merkitsee useiden sukupolvien elämänkokemuksen summaa sekä yksityisten henkilöiden kokemusten yleistämistä. Tällaisena se jakaa elämänkokemuksia kaikille. Sanat ovat Gorkin mukaan sananlaskuissa yhtä lujasti yhteenpuristetut kuin sormet nyrkissä, minkä vuoksi niillä onkin luja iskuvoima.

Sananparsi on muodoltaan sananlaskun kaltainen eroten siitä kuitenkin sisällön ja toiminnan puolesta. Sananparsi, joka lyhyesti ja runollisesti luonnehtii jotain tilannetta, ilmiötä, esinettä tai ominaisuutta, eroaa sananlaskusta sillä, että se on muusta tekstistä irroitettuna käsittämätön eikä muodosta kansanrunouden itsenäistä alaa. Sananparresta puuttuu joko subjekti tai objekti, joiden korvaaminen tekee mahdolliseksi sen käyttämisen uudessa konkreettisessa tilanteessa. Sananlaskun merkityksessä yleistystä sananparsi luonnehtii tiettyjä konkreettisia tilanteita. (Esim.: «Hän ei sanonut mustaa enemmän kuin valkoistakaan.» Kuka?) Tähän lajiin kuuluvat ennenkaikkea kansanomaiset vertaukset.

Runollisten sanayhdistelmien kolmannen ryhmän muodostavat kieli-ilmaisut ja vakiintuneet sanayhdistelmät, joissa sanat muodostavat yhdessä jonkun tietyn käsitteen, jota käytetään stereotyyppin — yleisesti tunnetun ajatuksen — tähdentämiseen, mutta joka ei aina tarvitse olla kuvannollinen. Ne koskevat tavallisesti lauseenjäseniä (esim. «jalga laskma; maast mada-last» ym.). Sananlaskun ja sananparren välinen eroavaisuus on siinä, että kielellinen ilmaisu on muuttu-

maton itse sananlaskun ja sananparren usein muuntuessa. Tällaisen vakiintumisen johdosta mainitut ilmaisut eivät tavallisesti ole käännettävissä toiselle kielelle. Niinpä niitä onkin pidettävä pääasiallisesti kielellisinä ilmiöinä.

Sangen läheisiä sananparsille ovat myös sentensit — runoilijain tai kirjailijain teoksista peräisin olevat lyhyeseen muotoon puettut ajatukset, joissa ovat säilyneet tekijän lounteenpiirteet. Tällaisena sentensinä voi pitää Kreutzwaldin Kalevipoegista peräisin olevaa säkeistöä:

Tänaseida toimetusi
Ära viska homse varna.

Aikojen kuluessa tällaiset sentensit voivat kehittyä sananlaskuiksi ja joutua sananlaskujen joukkoon ilman, että niiden käyttäjät tuntevat niiden alkuperää.

Oman lajinsa muodostavat sanonnat, erilaisten tilanteiden ja olosuhteiden kuvaamiseen käytettävät lyhyet muodot, jotka ovat tiettynä ajanjaksona tulleet yleisesti tunnetuksi sekä joiden syntymäaika ja -paikka on tarkoin määriteltävissä. Niitä on monta eri lajia. Kreikkalaisesta kirjallisuudesta on peräisin sanonta «itsensä koristelu vierailta höyhenillä», ja Juhan Liivin kertomuksesta Peipsenjärvellä sanonta «lyhty on lyhty» jne.

Sananlaskujen, sananparsien ja muiden lyhytmuotojen tutkiminen on tarjonnut mielenkiintoisia, mutta vaikeita ongelmia. Tämä koskee mm. sananlaskujen muotoa ja aivan erikoisesti sananparsien luokittelua. Viimeksimainitun alan pioneerina on pidettävä nuorta tutkijaa **I. Sarvia**, joka on kirjoittanut tutkielman *Sananparsien toiminta ja lajittelu*. Tekijä on ryhmitellyt aineiston seitsemään osaan: 1) kansanomaisen vertaus («lõõritab kui lõoke»); 2) sananparsi ahtaammassa merkityksessä (laiskasta ihmisestä: «temal on veri sarve all»); 3) toistot sekä synonyymiset ja antonyymiset sanaparit («nuta või naera»; «mehel mehe süda»); 4) atributiiviset sanaparit («kõva raha»; «kibe töö»); 5) retorinen kysymys ja huudahdus («kuhu mullune lumi jäi?» «nüüd on valge väljas!»); 6) aikansaeläneisiin totuuksiin liittyvät sananparret («kops ajab üle maksa»;

«pahema jalaga voodist välja astunud»); 7) koomillinen luonnehtiminen («puhugu põhjatuul kust tahes, ikka on ta külm»); voimakas mies kerskuu: «üks ei tee mulle midagi, kaht ma ei karda ja kolm ei mahu mu kallale»).

Vähän laajemmin on tutkittu sananlaskujen, sananparsien ja muun fraseologian käyttöä muutamien eestiläisten kirjailijoiden, mm. Juhan Liivin ja Hugo Raudseppin, teoksissa. Samoin mainittakoon I. Sarvin tutkimus sananlaskujen ja sananparsien käytöstä Fr. R. Kreutzwaldin proosakirjallisuudessa.

Arvoitukset on kansanrunouden pikkulaji, jossa kuvitelman peitossa oleva esine, olento tai tilanne asetetaan arvattavaksi tekstin ollessa runollisen. Arvoitus muodostuu kahdesta osasta: kysymyksestä (tehtävästä) ja vastauksesta.

Arvoitukset ovat tavallisesti yksilauseisia deskriptiivisiä kaavoja, vertauksia ja kysymyksiä. Eri lajinsa muodostavat kysymyksiin ja vastauksiin perustuvat laulumuotoiset arvoitukset:

Mõista, mõista, mu õeke,
mis sealt jõesta jooneb?
Mina mõistan, milks ei mõista:
vikerkaar jõesta jooneb.

Kolmannen laajan arvoituslajin muodostavat arvoitussadut, joista monet ovat syntyperältään kansainvälisiä ja monet lähtöisin vanhasta Kreikasta.

Paras tähänastisista arvoitussatuja koskevista tutkimuksista on professori **W. Andersonin** *Kaiser und Abt* (1923). Neuvostovallan aikana on kirjoitettu useita pieniä tutkielmia, joista mainittakoon **Helmi Valgin** kirjoittama tutkielma *Arvoitukset työvälineistä*. Työvälineitä koskevien arvoitusten runsaus osoittaa kansanluomuksen olevan kiinteässä yhteydessä ympäristöönsä, elämään ja tuotantoon. **E. Bitterin** tutkielma *Arvoitusten muodoista* esittelee useampia yleisimpiä arvoitusmuotoja. Useimmat arvoitukset perustuvat vertauksiin. Huomattavaa on myös suurten lukujen käyttö, ts. sellaisen pyöreiden lukujen kuin sata, tuhat, miljoona jne. («Tuhat tuhatta, sata sataa juoksee niinistä siltaa pitkin rautaiseen kaupunkiin?» Herneitä kaadetaan

seulasta pataan). Lukumäärää merkitsevät myös sellaiset käsitteet kuin väki, kunta, kansa jne. Usein käytetään myös onomatopoeettisia sanoja («Tirr-tarr tietä pitkin rautaiseen kaupunkiin?» Herneitä kaadetaan pataan). Arvoituksen täytyy myös olla lapidaarinen, johon liittyy myös elliptillisuus («Harmaa härkä, reikä selässä?» Jauhinkivi) tai hyperpolisuus. Hyvin usein eestiläisissä arvoituksissa esiintyy alliteratio. Arvoitusten muodostuminen perustuu useimmiten metaforaan. Sen peitossa olevat perinteelliset kuvaukset ovat arvoituksen ratkaisijalle aina jonkun verran tunnettuja.

Arvoitus ei tietenkään merkitse pelkästään henkistä koetinkiveä, vaan tarjoaa myös nautinnon sekä ajanviete- ja huvitteluvälineen, jota se on kautta historian aina ollut ja josta joskus on riippunut jopa ihmiskohtalokin.

Monet arvoitukset (niin kuvaus- kuin arvoitussadutkin) kuuluvat maailman aarreaittaan.

h) Kansantapojen, uskomuksien, kansantanhujen ja leikkien tutkiminen

Viime vuosina on kansantapoja koskevia kysymyksiä alettu tutkia entistä laajemmin. Uusia tietoja on kerätty häämenoista, ja kirjallisuusmuseon työntekijä S. Lätt on kirjoittanut lyhyen yhteenvedon, jossa käsittelee kollektiivin antamaa apua häissä. Se on vasta ensi askel laajaan monografiaan, sillä L. Schröderin tutkimus on jo täysin vanhentunut. Sangen seikkaperäisesti on tutkittu hunnuttamista ja sen merkitystä eestiläisissä häämenoissa (entisen Tarton yliopiston opiskelijan I. Tammekandin suorittama tutkimus). Seuraava vertaileva tutkimus selvittänee tämän tavan synnyn laajemmassa mittakaavassa.

Merkkipäivistä on erikoisesti tutkittu Juhannuksen ja Martinpäivän viettämistapoja (M. Artjomenko).

Kansantanhuja on tähän asti käsitelty vain pintapuolisesti, joten niistä ei ole olemassa edes täsmällisempää terminologiaa. Porvarivallan aikana tosin ilmestyi **H. Tamperen** ja **R. Pöldmäen** kirjanen *Valittuja eestiläisiä kansantansseja* johdantoineen. **Ullo Toomilta** on

neuvostovallan aikana ilmestynyt vähän laajempi teos. Kirjan koostajalla on tällä alalla suuri henkilökohtainen kokemus, joten myös hänen kirjallaan on suuri käytännöllinen arvo. Nykyään tällä alalla työskentelee ryhmä ylioppilaita, jotka ovat ottaneet tehtäväkseen tutkia lähemmin eestiläisiä kansantansseja: tanssityyppisiä, tanssiaskeleita, tanssien historiallista kehitystä, tanssien tutkimushistoriaa ja tansseja huvittelumuotona. Samanaikaisesti yritetään luoda tanssialaa koskevaa terminologiaa. Tutkimus koskee myös kansantanssien käyttömahdollisuuksia kansantanssijoukkueissa.

Häät. Erittäin onnistuneesti tapojen ja lauluperinteen yhteenkuuluvaisuutta kuvataan dokumentaarisessa elokuvassa «Kihnun häätapoja». Filmissä kuvataan seuraavia häätapoja: 1) Kosinta. Sulhanen ja puhemies saapuvat kosittavan neidon kotiin muka kadonnutta kanaa etsien. Emäntä tuo huoneeseen monta suuren huivin peitossa olevaa neitosta, joiden joukosta sit-

Kosinta filmistä *Kihnun häät* (1956).

Häävieraat laulavat kehässä.

ten on löytävä «oikea». Tämän jälkeen morsian saa puhemieheltä pullollisen viiniä ja morsiamen vanhemmat pullon viinaa (kosimaviinat). Sitten seuraa perinteellinen päivällinen. Sulhanen jää morsiamen luo aamuun asti, ja hän saa aamulla pois lähtiessään mukaansa tyhjät pullot, joiden kaulaan on solmittu Kihnun kirjavia vöitä.

2) Nuorikon kotitalo. Ikivanhan tavan mukaan neitokset ja vanhemmatkin naiset käyvät sunnuntai- ja torstai-iltaisin auttamassa morsianta kapioiden valmistamisessa. Iltaisin tulee nuoria miehiä soittajineen, jolloin työt lopetetaan ja aloitetaan tanssi.

3) Hääkutsut lähetetään keskiviikkoiltana, ja häät alkavat perjantaina. Häävieraiden kutsusta huolehtivat sulhanen ja morsiamen veli viinapullo mukanaan.

4) Häävieraat kokoontuvat perjantaina sulhasen ja morsiamen kotiin tuoden mukanaan ruokatarpeita.

5) Hääkulkue. Morsiamen noutajat ajavat hääkulkueena keskipäivällä hakemaan morsianta tämän äidin luota.

6) Morsiamen kotona. Morsian on aamusta alkaen si-

sarensa kanssa kamarissa, mistä hän ei saa poistua. Morsian on koko päivän arkipuvussa.

7) Hääkulkueen saapuminen. Sepänvaimo ja muut tärkeimmät häävieraat menevät morsiamen luo kamariin.

Naiset ja neitokset asettuvat tällöin pihamaalla kehään laulamaan. Tällöin tulee kysymykseen hyvin vanha laulamistapa.

8) «Tyhjä päähine». Sepänvaimo ottaa morsiamen päästä huivin ja sitoo sen hänen nuorimman sisarensa päähän merkiksi siitä, että nyt on hänen vuoronsa odottaa sulhasta. Morsiamen päähän asetetaan ns. «tyhjä päähine», jonka morsian kolmasti heittää maahan. Tämä tapa lienee periytynyt niiltä ajoilta, jolloin neitonen pakoitettiin naimisiin vastoin tahtoaan. Sepänvaimo lyö morsianta kolme kertaa ja sanoo: «unhoita uni, muista päähinettä, pidä nuorimies mielessäsi, anna paimenelle mukaan hyvä eväskontti.»

Tyhjän päähineen päälle asetetaan koko kasvot peittävä huntu (uig), morsiamen ikivanha suojelija kaikkia vaaroja vastaan.

9) Morsian istuu sepän, sulhasen ja muiden tärkeimpien häävieraiden kanssa kattamattoman pöydän ääreen. Laulajaiset antavat sulhaselle ja morsiamelle lauluissaan neuvoja tulevan avioelämän varalta.

10) Lähtö sulhasen kotiin. Ennen morsiamen lähtöä kukaan ei saa kulkea talon ja rattaiden välitse. Sitä valvoo morsiamen isä piiska kädessä.

11) Kuokkavieraat ovat asettuneet teiden varsille ja laskevat pilaa hääyleisöstä ja varsinkin morsiamesta ja sulhasesta.

12) Hääkulkue.

Hääkulkue ajaa morsiamen kotoa sulhasen kotiin juhlallisesti ja laulullaan sekä soitollaan kovaa melua aikaansaaden. Häiden tässä vaiheessa naisten yllä nähdään kauneimmat vaatteet ja korut. Hääkulkueen perinteellinen järjestys on seuraava: morsian istuu rattailla sepän sylissä. Rattaiden edellä ratsastaa sulhaspoika ja rattaiden vierellä sulhanen. Kaikki laulajat istuvat samoilla rattailla muiden häävieraiden ajaessa heidän perässään.

13) Uudessa kodissa on morsianta vastassa anoppi, joka antaa tämän kulkea huoneeseen vain häntä varten lattialle levitettyä liinaa pitkin.

14) Hinnun poisto. Anoppi poistaa morsiamen hinnan tämän päästä miekan kärjellä. Päähän jää tällöin vain «tyhjä päähine».

15) Morsiamen häävieraat tuovat tullessaan morsiamen kapiot.

16) Kapioiden jako. Ensimmäisen kinnasparin morsian heittää päänsä yli ikäänkuin uhriksi, toivoen tulevalta elämältään hedelmällisyyttä ja onnea. Jokaiselle häävieraalle on varattu oma lahjansa: vyö, sukat tai kintaat.

17) Vaimonpäähineen päähän asettaminen on häiden kohokohta, sillä tästä lähtien morsian muuttuu vaimoksi. Vielä yhdeksännellätoista vuosisadalla morsianta ei kirkollisen vihkimisen jälkeen pidetty vaimona, vaan muuttui hän siksi vasta vaimon päähineen saatuaan. Sen edellä morsian ja sulhanen pesevät yhdessä kätensä ja kasvonsa.

18) Nuorikko tuodaan hääpöytään. Ensimmäisen, ns. nuorikkotanssin hänen kanssaan tanssii sulhaspoika. Tapa vaatii, että nuorikko tällöin peittää häveliäästi kasvonsa kädellään.

19) Hääpöytä. Pöydässä on ruis- ja vehnäleipää, voita, perunaa, lihaa ja erittäin runsaasti kalaa, mikä on ymmärrettävääkin, koska kalastus on kihnulaisten pääelinkeino, sekä juotavana sahtia ja viinaa.

20) Tanssi on häissä tärkeä huvi. Tällöin tanssitaan valssia, polkkaa, neljää paria, kalastajaa jne.

21) Huutokauppa. Se on hääpilailu, jonka kuluessa nukahtaneelta tai muuten häämelussa väsähtäneeltä häävieraalta «varastetaan» vaatekappaleita, jalkineet yms., jotka hänen on sitten huutokaupasta ostettava takaisin. Näin saaduilla varoilla ostetaan sitten häävieraalle makeisia tai viinaa. Tämä pila samoin kuin myös häätohtorin esiintyminen kuuluvat kihnulaisiin häihin, mutta «tohtoria» ei edellä mainittuun filmiin onnistuttu saamaan.

22) Hääilveilijät. Häihin ilmestyy odottamatta naamioitua väkeä — jättiläiskokoinen neitonen, lyhytjal-

Kansantänhu Kolme paria.

kainen ja pitkäselkäinen nuorukainen, karhunpentu ja erilaisia lystikkäitä eläimiä, jotka kiusoittelevat häävieraita ja pilailevat heille.

23) Huoneen lakaiseminen. Nuorikko lakaisee lattialta roskat, joiden joukkoon häävieraat heittelevät rahoja. Sulhaspoika hajoittaa kuitenkin roskat jälleen pitkin lattiaa, jotta rahaa tulisi enemmän. Tällainen

kaukaisesta muinaisuudesta periytyvä nuorikon avustamistapa on voinut säilyä vain Kihnunsaarella, joka on ollut kauan eristettynä muusta maailmasta.

24) Hääruoka valmistettiin tavallisesti nyt jo harvinaiseksi käyneessä kesäkeittiössä, ts. riu'uista tehdyssä kodassa, joka oli levillä katettu. Juuri sieltä naispuolaiset kantoivat ruuan hääpöytään.

Morsian juhlapuvussa.

25) Jälkiruokana tarjoillaan maitokeitto.

26) Viimeisenä häätanssina tanssitaan hääpyörä.

Filmissä ei tietenkään nähdä kaikkia häätapoja, mutta kaikkein tärkeimmät siinä kuitenkin esiintyvät. Jossain suhteessa sitä täydentää setukaisten häätavoista valmistunut filmi.

Mainittua elokuvaa käytetään opetusvälineenä, tieteellisenä asiakirjana sekä aineistona kansanrunouden tunnetuksi tekemiseksi laajoille kansanjoukoille.

Leikkien tutkimisesta voi lyhyesti sanoa seuraavaa. Eestin vanhimmista laululeikeistä on laadittu laaja yleiskatsaus (L. Lage), jossa eritellään kuuttakymmentäviittä leikkiä.

Eestiläiset piirileikit on systematisoitu niiden perusliikkeiden mukaan. Perustaksi on otettu asento ja kuvio, jonka leikkijät liikehtiessä muodostavat (piiri, jono, vastakkaisasento). Varsinkin piirileikeissä laulu on hyvin suosittu. Näissä leikeissä on laulujen ohella myös erilaista liikuntaa, toisissa enemmän, toisissa vähemmän. Nämä leikit, kuten suurin osa leikeistä yleensäkin, ovat alkuaan liittyneet loitsutoimintoihin. Osa niistä, esim. monenlaiset hyvän sadon ja karjan sekä metsästyksen tavottelut, ovat oikeastaan syntyneetkin viimeksimainituista. Monien kansojen luomistyössä tunnetaan vain laulun säestyksellä tapahtunut yksinkertainen liikehtiminen. Eestiläisten piirileikkien ikää on vielä vaikea sanoa, mutta joka tapauksessa ne näyttävät kuuluvan vanhimpiin ja ovat todennäköisesti merkinneet yksinkertaisimpien tanssien esiporrasta. Kansantanhujen vanhimpaan ryhmään kuuluvat kuvioltaan yksinkertaisimmat jono- ja piirileikit parintanssien kuuluessa jo kehittyneempään asteeseen. Näin ollen tanssit ovat aste asteelta kehittyneet piirileikistä tullen lopulta itsenäisiksi.

Vanhimmissa piirileikeissämme ei ole kiinteitä liikehtimiskuvioita, sellaisia, jotka olisivat ominaisia vain määrätyille piirileikeille. Löytyy leikkejä, joita leikitään piirissä, vuorotellen, vastakkain ollen tai istuen.

Mukailemis- ja muuntelemismahdollisuuksia on hyvin runsaasti. Ei pidä unohtaa, että liikehtimiskuviot asettavat leikille sittenkin rajansa (piirissä saattaa

tehdä yhdenlaisia liikkeitä, jonossa toisenlaisia ja niin edelleen). Siksi pä leikkiessä yritetäänkin siirtyä muodosta toiseen.

Vanhimpien piirileikkien liikkeet ovat yksinkertaisia laulun näytellessä tärkeintä osaa. Lauluun liittyy mimiikkaa ja elehtimistä, vuorokeskustelua ja erilaista toimintaa.

Laulu- ja piirileikit muodostavat tietenkin vain murtoosan koko eestiläisestä leikkiohjelmistosta.

Eestiläiset laululeikit voidaan liikehtimisensä puolesta jakaa viiteen ryhmään.

1. Piirileikit

Suurin osa eestiläisistä laululeikeistä tapahtuu piirissä. Leikkijät liikehtivät siinä pidellen toisiaan käsistä. Piirin keskellä on tällöin yksi tai useampia leikkijöitä, joilla on siellä erilaisia tehtäviä tai jotka esiintyvät vastalaulajina piirin sisällä tai jonkun toisen laulajan kanssa. Piirissä pyörijän luku saattaa laulun sanojen mukaisesti muutella. Leikkijä saattaa olla myös piirin ulkopuolella. Usein leikkijät joutuvat laulun sanojen vaatimalla tavalla jäljittelemään erilaista toimintaa eleillään ja ilmeillään jne. (niinpä Vanhanmiehen leikissä piirin keskellä oleva poika matkii laulun sanojen mukaisesti vanhuksen pukeutumista). Eräissä piirileikeissä tanssitaankin. Tämä koskee mm. nykyisiä piirileikkejä, joissa myös juostaan (nukkeleikki). Toiminnan täytyy yleensä keskittyä piiriin, joten juoksu onkin näissä leikeissä sangen harvinaista.

Monet tansseista ovat saaneet alkunsa piirileikeistä. Samoin myös esimerkiksi piiritanssit, joissa juokset tai hypyt suoritetaan piirissä tai piiriä laajentaen ja supistaen. Sellaisia lienevät olleet myös alkeelliset taiontanssit, joissa piirin keskelle asetetun symbolin välityksellä on yritetty vaikuttaa kuviteltuun olentoon (metsäriistan kuvilla metsäriistaa jne.)

2. Vuoroleikit

Niissä on liikehtiminen sangen yksinkertaista. Leikkijät asettuvat peräkkäin pitäen kiinni edessä seisovasta. Tällöin juoksu muodostaa leikin ehdottoman osan. Koska näissä leikeissä on paljon liikuntaa leikitään niitä eniten ulkosalla ja niihin osallistuvat pääasiallisesti lapset. Tyypillisempiä niistä ovat Neula- ja Seulaleikit. Eräin paikoin niitäkin leikitään piirissä.

Myöhemmin niistä on kehittynyt vuoroleikkejä, esimerkiksi Kuusalun Jonotanssi ym.

3. Rivileikit

Leikkijät asettuvat rinnakkain yhteen tai useampaan jonoon. Tällaisen sijoittelun johdosta toiminta rajoittuu pääasiassa lauluun liikehtimisen ollessa äärimmäisen vähäistä. Siksi tällaisia leikkejä on vähän ja ne ovat heikosti levinneitä. Tähän leikkiin kuuluvat esimerkiksi Aitaleikki ja Hääleikki.

4. Leikit, joissa seisotaan vastakkain

Näiden leikkien perusmuotoina ovat vastakkain seisovat rivistöt, jotka vuorotellen liikkuvat vastakkain. Varsinkin Setunmaalla käytetään tällaisia leikkejä (Rikas ja köyhä, Siimanninleikki).

5. Istumaleikit

Laululeikkejä, joita esitetään vain istuen, on oikeastaan hyvin vähän. Sellaisia ovat Laivaleikki ja Taalarileikki sekä eräät muut vähemmän tunnetut. Muita istumaleikkejä on eri paikkakunnilla käytetty muussa muodossa, mm. sellaisina, joissa leikkijät asettuvat vastakkain.

Laululeikit ovat nuorison suurimmassa suosiossa, koska ne viittaavat nuorukaisen ja neitosen keskinäis-suhteisiin.

Useilla taikomismenetelmillä on yritetty vaikuttaa

haltijoihin, saada ne hyväksymään ihmisten tahto ja taata siten menestys työssä, toiminnassa, metsästyksessä, maanviljelyksessä ja karjanhoidossa. Niinpä Länsi-Eestissä esimerkiksi laskiaisena valmistettiin olki- ja räsynukke, joka sitten vietiin pois kylästä, sidottiin puuhun tai poltettiin. Vuorovuosina tehtiin mies- ja naisnukke. Miesnukella tavoiteltiin hyvää saatoa ja naisnukella hyvää karjaonnea. Nukke kuljetettiin paikasta toiseen kokonaisen seurueen sitä saatessa. Tällaisista tavoista on todennäköisesti syntynyt eräitä leikkejä.

Aikaa myöten näiden leikkien mytologinen osa on supistunut huvipuolen saadessa suurempaa jalansijaa. Myöhemmin on muodostunut uusia leikkejä, joissa tärkein osa on liikehtimisellä ja huvittelulla ja joiden taustana ei koskaan ole ollut taikomista.

Leikkiä ei pidä koskaan aliarvioida huvittelumuotona.

Kansanlääketieteestä on kirjoitettu kolme hyvää tutkielmaa, jotka koskevat haavoja, lastensairauksia ja karjantauteja. Ne ovat lääketieteellisen alkeissivistyksen saaneiden henkilöiden laatimia ja niissä käsitellään kansankäsityksiä sairauksista samoin kuin myös alan terminologiaa, tautien leviämistä sekä niiden parantamistapoja. Niistä heijastuvat selvästi varsinkin feodaalisen aikakauden aikaiset elinolot ja vaikeudet. Kaikenlaiset venähdykset, nyrjähtämiset, paiseet, lastenriisitaudit ym. sairaudet kuuluvat tiettyyn ajanjaksoon ja johtuvat useimmiten kansan vaikeista elinoloista. Usein kansan oli suorastaan mahdoton saada koulutettujen lääkäreiden apua eikä kansa useista syistä luottanutkaan heihin.

Kansantavoista ja uskomuksista kuvastuu selvästi maatalviljelevän väestön maailmankatsomus, sen toiveet ja tavoitteet pysyväisen onnen ja hyvän satoisuuden sekä karjan menestymisen saavuttamiseksi. Kun kansalla ei ollut tieteeseen perustuvia tietoja haki se pelastusta loitsuista puolustautuakseen niiden avulla itseään mahtavimpia luonnonvoimia vastaan ja manatakseen esille suotuisia olosuhteita maanviljelykselleen ja karjanhoidolleen.

i) Kansantaiteen käyttö omatoimisessa taiteessa

Omatoimisen taiteen alalla kansantaloilla ja oppilaitoksissa on viime vuosina alettu entistä enemmän käyttää kansantaidetta. Niinpä esimerkiksi Tarton yliopiston opiskelijoiden omatoiminen ohjelmaryhmä käyttää kansantansseja sellaisinaan tai muunneltuina, elävöittää kansantapoja (juhannus) tai soveltaa niitä (kosinta, eräät häätävät) ohjelmanumeroina samoin kuin myös laulaa vanhoja sekä uudempia kansanlauluja. Ylioppilaiden kansantanhuryhmä on tansseillaan Pellava, Sammakotanssi, Uudenvuodenpukki ym. herättänyt huomiota koko maassa. Vuonna 1957 se selviytyi voittajana niin Neuvostoliiton, kuin myös maailman nuorisofestivaaleissakin.

Yliopistossa toimii myös ylioppilaista muodostettu kansansoitinorkesteri.

Eestiläinen kansantaide sisältää runsaita mahdollisuuksia sen käyttämiseksi kerhotoiminnassa.

k) Kansankalenteri

Vanhassa kansankalenterissa rajoituttiin viikkojen laskemiseen vuoden ajasta toiseen ja työpäivästä työpäivään. Niinpä esimerkiksi yrjönpäivästä laskettiin olevan 9 viikkoa juhannukseen, juhannuksesta 7 lauritsinpäivään, lauritsinpäivästä 7 mikonpäivään, mikonpäivästä 6 martinpäivään, martinpäivästä 6 joulun, joulusta 6 kynttilänpäivään, kynttilänpäivästä 7 maarianpäivään ja maarianpäivästä 4 yrjönpäivään.

Sääsuhteiden ja elinkeinojen mukaisesti — tärkein elinkeino oli maanviljelys — määrättiin päivät, jolloin tietyt työt oli tietyillä seuduilla suoritettava. Kesätyökausi kesti yrjönpäivästä mikonpäivään. Sitä seurasivat talven merkkipäivät, joilla myös tavoiteltiin hyvää satoa kesäksi. Sellaisiin merkkipäiviin, joiden tavoitteena oli hyvän karjaonnan ja runsaan sadon tavoittelu, kuuluivat martin- ja katrinpäivät, joulun, uusi-vuosi, laskiainen ym. Kansankalenteri perustuu siis välittömästi talonpojan työhön ja työjaksoihin kuvastuen samalla tekijänsä ja käyttäjänsä jokapäiväistä

elämää. Vuodenaikoja osoittaa vasta myöhempi kalenteri.

Vuoteen ja merkkipäiviin liittyviä kysymyksiä käsitellään useissa pienemmissä tutkielmissa. Niinpä on esim. tutkittu päiväntasausta, ja sitäkin laajemmin käsitelty juhannusta. Päiväntasaustapoihin kuuluu myös säänennustus maanviljelystä silmälläpitäen. Tutkimus on ulottunut myös viikkoon, viikon pituuteen ja viikonpäiviä koskeviin uskomuksiin. Erikoisen runsaasti on aineistoa torstaista ja torstaita koskevista työkielloista.

Eestiläisessä elämässä on ollut tärkeä osuus mikonpäivällä, kesätyökauden päättyessä, jolloin renkien ja piikojen kanssa on solmittu työsopimukset. Kesätyökauden päättyessä on päätetty myös siitä, mitkä eläimet on teurastettava ja mitkä jätettävä yli talven. Tällöin on alkanut myös karjan, ensisijassa lampaiden, teurastaminen. Sitä kuvaa sananlaskukin: «Joka oinaalla on oma mikonpäivänsä». Mikonpäivän ruokiin kuuluukin ennenkaikkea lammasliha-keitto, keitetty lampaanliha ja veriohukaiset. Monien erilaisten taikojen avulla on lisäksi yritetty saavuttaa pelto- ja karjaonnea.

Jo **J. Hurt** on yrittänyt kerätä kansantietoja ja arveluja tähdistä ja ajanlaskusta taivaankappaleiden mukaan. Hänen kynästään on lähtöisin lyhyt tutkielma *Eestin astronomia*. Useilla kansanrunousaloilla tavaataan tähtiin perustuvaa kansan ajanlaskua. J. Hurtin tekemää aloitetta ei pitkiin aikoihin jatkettu. Nytkin on kirjoitettu kaksi hyvää tutkielmaa auringon ja kuun osuudesta Eestin kansanperinteissä. Ensimmäiseen niistä on liitetty kansan laatimia alkuperäisiä piirustuksia näistä ilmiöistä ja säänennustuksesta.

Kansankalenteri, merkkipäivät ja taivaankappaleet tarjoavat runsasta aineistoa tutkijoille.

1) Kansanrunouden keräys- ja tutkimishistoriaa

Eestin kansanrunouden keräys- ja tutkimishistoria odottaa vielä kirjoittajaansa, sillä V. Reimanin ja O. Kallaksen alaa koskevat työt ovat kokonaan van-

hentuneet, joskin ne ovat aikanaan täyttäneet paikkansa. Valmistelutöitä tällaisen laajan tutkimuksen suorittamiseksi on jossain määrin suoritettu, mutta edessä on vielä laaja työkenttä. Jo pelkästään sellaisten suurkerääjien kuin Hurtin ja Eisenin teosten tutkimus vaatii pitkäaikaisen työn.

Pienempiä tutkielmia on kirjoitettu Kr. J. Petersonin työstä kansanrunouden alalla, Faehlmannin ja Kreutzwaldin osuudesta kansanrunouden keräämis- ja tutkimishistoriassa (E. Laugaste, R. Viidalepp), samoin kuin myös S. H. Vestringin, J. Altmannin, M. Vesken ja J. Kunderin töistä.

Käsi- ja kirjotutkimien tutkimishistorian alalta on valmistunut **L. Loogin** laaja tutkimus *Vörunmaan kansanrunouden keräämishistoriasta*, jossa käsitellään kansanrunouden keräämistä Urvasten ja Kanepin kihlakunnissa ja kuvataan kerääjiä ja keräämistapoja. R. Pöldmäeltä on valmistunut selostus J. Hurtin kirjeenvaihtajista ja heidän suorittamastaan työstä.

IV. LOPUKSI

Kansanrunous on kansanjoukkojen erilaisten vaikutelmien ja elämysten edelleenvälittämisen monivaiheinen kompleksi. Nämä vaikutelmat ja elämykset ovat kehittyneet välittömästä elämästä kuvaten siten elämää ja tyypillisimpiä yleiskäsityksiä. Tutkijan tehtävänä on näiden yleistysten samoin kuin myös niiden keinojen löytäminen, joiden avulla ne on tehty.

Kansanrunouden tutkiminen on vuosi vuodelta muuttunut laajemmaksi ja järjestelmällisemmäksi. Sangen tarmokkaasti on tutkittu kansanrunoustekstejä, ja niiden rinnalla myös sävelmiä ja sävelmuunnoksia — niin Kihnun vanhempaa primitiivistä kansansävelmää kuin uudempiakin sävelmiä. Pitkä askel eteenpäin on päästy tarujen ja kansantanhujen tutkimisessa ja viimeksi-mainittujen muokkaamisessa esityskelpoisiksi. Kihnun aikaisemmin tuntemattomista tai vähemmän valaistuista kansantanhuihin on hankittu hyviä uusia tietoja. Myös kansanuskomusten ja kansantapojen tutkimisen alalla on saatu selvitettyä monia uusia mielenkiintoisia ilmiöitä. Kirjallisuuden ja kansanrunouden välisistä suhteista, joka on tähän asti ollut melkein kokonaan koskematon ala, on saatu aikaan monia merkittäviä tutkimuksia, jotka koskevat Fr. R. Kreutzwaldin, M. Vesken, J. Tammin ja monien muiden työtä. Myös kansanrunoushistorian alalla on valmistunut tutkielmia, jotka koskevat S. H. Vestringia, J. Altmannia, Fr. R. Kreutzwaldia, J. Hurtia, K. A. Hermannia ym. Perinpohjainen tutkielma on valmistunut Vörunmaan kansanrunouden keräämishistoriasta. Teoreettisista kysymyksistä on parhaiten käsitelty kansanrunouden olemusta, typologiaa, ajanjaksoisuutta ja metodologiaa sekä eräitä muita aiheita, mm. eufemismia ym.

Kansanrunous ei ole pelkästään menneisyyteen kuuluva ilmiö. Siitä löytyy mielikuvitusta rikastavaa ja voimakkaita elämyksiä herättävää aineistoa nykyajan kirjallisuudesta ja taiteesta kiinnostuneelle lukijalle sekä kirjailijoille ja taiteilijoille, jotka voivat tätä aineistoa edelleenmuokata. Uusimman kansanlaulun käyttö tarjoaa suuria mahdollisuuksia musiikin kehittämiseksi. Niitä onkin jo hyvällä menestyksellä käytetty monien säveltäjien oopperoissa, baleteissa, kuoro- ja soololauluissa. Myös kirjallisuus on rikastunut erilaisilla aineistoilla, joita kirjailijat ovat voineet käyttää hyväkseen romaaneissaan, kertomuksissaan ja runoissaan.

Eestin kansanrunouden olemus ja luonne saattaa selvittää entistä paremmin jo lähitulevaisuudessa, kunhan vain suoritetaan entistä sitkeämpää työtä sen tutkimiseksi.

SISÄLTÖ

I. Yleisiä kysymyksiä	5
II. Eestin kansanrunoustieteen historiaa	15
1. Eestin kansanrunouden satunnainen muistiinpano tai kansanrunouden käyttö näyteaineistona	15
2. Eestin kansanrunoustieteen alkutaival	18
3. Kansanrunoustiede 19. vuosisadan lopulla ja 20. vuosisadan alussa	20
4. Kansanrunoustiede porvarillisessa Eestissä	24
5. Neuvosto-Eestin kansanrunoustiede	26
III. Tieteellinen tutkimustyö	34
a) Kansanrunouden kerääminen	34
b) Rekisäkeistöinen (vanha) kansanlaulu	39
c) Runomittainen (uudempi) kansanlaulu	50
d) Kalevipoeg	53
e) Satujen tutkiminen	59
f) Tarinoiden tutkiminen	68
g) Pikkulajit	72
h) Kansantapojen, kansantanhujen ja leikkien tutki- minen	75
1. Piirileikit	83
2. Vuoroleikit	84
3. Rivileikit	84
4. Leikit, jossa seisotaan vastakkain	84
5. Istumaleikit	84
i) Kansantaitteen käyttö omatoimisessa taiteessa	86
k) Kansankalenteri	86
l) Kansanrunouden keräys- ja tutkimishistoriaa	88
IV. Lopuksi	89

XV
1A-2020

6317228

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00631722 8